

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 2 курсу, групи 672/2
Денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок»
Дробенюк Даниїла Павлівна_____

Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Сокровольська Наталія Ярославівна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Дробенюк Д.П. Фінансове забезпечення реалізації функцій держави в умовах надзвичайного стану. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024. 62 с.

Магістерська робота присвячена дослідженню фінансового забезпечення реалізації функцій держави в умовах надзвичайного стану. В умовах політичної, економічної та соціальної нестабільності, зокрема під час воєнних дій або природних катастроф, функціонування державних інститутів потребує значних фінансових ресурсів для підтримки національної безпеки, забезпечення громадського порядку, соціальних виплат, медичного обслуговування та відновлення інфраструктури. Основною метою роботи є аналіз механізмів фінансового забезпечення державних функцій у надзвичайних умовах, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації витрат та удосконалення управління державними фінансами в умовах кризових ситуацій.

У роботі здійснено аналіз досвіду фінансових систем різних країн у контексті кризових періодів, зокрема, визначено ключові аспекти, що впливають на ефективність фінансування державних функцій, а також проблеми, що виникають під час реалізації бюджетних програм в умовах надзвичайного стану. Особлива увага приділяється механізмам мобілізації ресурсів, оптимізації державних витрат і залученню міжнародної фінансової допомоги.

В результаті дослідження запропоновано ряд заходів для удосконалення фінансового забезпечення держави в умовах надзвичайного стану, включаючи підвищення ефективності бюджетного процесу, запобігання фінансовим ризикам та вдосконалення механізмів моніторингу та контролю витрат. Окремо виділено необхідність забезпечення стабільності фінансової системи та підтримки ключових соціальних програм навіть в умовах обмежених ресурсів.

Ключові слова: фінансове забезпечення, державні функції, надзвичайний стан, бюджетний процес, мобілізація ресурсів, економічна безпека, фінансові ризики.

ANNOTATION

Drobenyuk. D Financial support for implementation of state functions in the state of emergency. - Manuscript. Qualifying work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, banking, insurance and stock market". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2024. 62 p.

The master's thesis is devoted to the study of financial support for the implementation of state functions in the state of emergency. In conditions of political, economic and social instability, in particular during military actions or natural disasters, the functioning of state institutions requires significant financial resources to support national security, ensure public order, social benefits, medical care and infrastructure restoration. The main goal of the work is the analysis of the mechanisms

of financial support of state functions in emergency conditions, as well as the development of recommendations for optimizing costs and improving the management of state finances in crisis situations.

As a result of the study, a number of measures were proposed to improve the financial provision of the state in the state of emergency, including increasing the efficiency of the budget process, preventing financial risks, and improving mechanisms for monitoring and controlling costs. The need to ensure the stability of the financial system and support key social programs even in conditions of limited resources is highlighted separately

Keywords: financial support, state functions, state of emergency, budget process, mobilization of resources, economic security, financial risks.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Д.П. Дробенюк

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЇХ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	8
1.1. Суть та значення функцій держави	8
1.2. Фінансове забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану	16
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	22
2.1. Аналіз показників Державного бюджету України за 2019-2023 роки	22
2.2. Аналіз прогнозу забезпечення фінансування функцій держави.....	29
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	45
3.1. Світова практика формування видатків бюджету	45
3.2. Державні видатки України: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення.....	50
Висновки до розділу 3.....	52
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ВСТУП

Однією з основних цілей масштабного вторгнення Росії в Україну стало знищення української державності та її інституційної дієздатності. Йдеться не лише про здатність державних органів організовувати оборону, а й про спроможність виконувати інші ключові функції: підтримувати стабільність енергетичної системи, фінансових установ, а також забезпечувати безперервність соціальних виплат. «Уряд виконував і продовжує виконувати в повному обсязі всі соціальні зобов'язання. До того ж, для найбільш уразливих верств населення були впроваджені додаткові програми підтримки. У прифронтових регіонах безоплатно розподіляють мільйони продуктових наборів, щоб надати допомогу громадянам у цих непростих умовах.

Суттєві зміни в процесах забезпечення функціонування й розвитку української держави, спричинені повномасштабною військовою агресією сусідньої країни, наголосили на необхідності ефективного розподілу державних фінансів в умовах їх значного дефіциту. Це, своєю чергою, зумовлює потребу в детальному аналізі структури й складу державних видатків за останні роки для виявлення основних проблем управління ними в Україні та обґрунтування можливих шляхів і перспектив їх розв'язання.

Нинішній етап функціонування української держави є найскладнішим з моменту проголошення незалежності, відзначається цілою низкою масштабних проблем, які, хоча й не всі виникли через війну, значно загострилися внаслідок її впливу. У цьому контексті забезпечення хоча б стабільної діяльності держави потребує значних фінансових ресурсів, акумулювати які стає надзвичайно складно через їхній критичний дефіцит і скорочення обсягів бюджетних надходжень. Сформована ситуація обумовлює нагальну необхідність приділення особливої уваги питанню забезпечення максимально ефективного використання державних фінансів.

Водночас, якщо «підвищення ефективності державних видатків займає

центральне місце в політичному порядку денному» [1] багатьох європейських країн протягом тривалого часу, то в Україні формування переліку та обсягів державних видатків часто ґрунтується на критеріях «доцільності для правлячих еліт». Ця ситуація підкреслює важливість дослідження динаміки структури державних видатків України, щоб виявити системні проблеми у їх формуванні та визначити можливі шляхи їх вирішення в повоєнний період.

Питання становлення, розвитку та проблем бюджетної системи досліджували у своїх наукових працях такі вчені-фінансисти, як В. М. Федосов, О. Д. Василик, С. І. Юрій, Л. В. Лисяк, І. О. Лютий, О. П. Кириленко, З. М. Лободіна, В. Г. Дем'янишин, І. Я. Чугунов та інші.

Мета дослідження: Розкрити особливості фінансового забезпечення реалізації функцій держави в умовах надзвичайного стану, визначити основні проблеми та обґрунтувати шляхи підвищення ефективності використання державних фінансів у таких умовах.

Відповідно до мети, у дослідженні були визначені й реалізовані такі завдання:

1. Проаналізувати структуру державних видатків у періоди надзвичайного стану, розподіливши їх на витрати для забезпечення стабільності та витрати на оперативні заходи реагування.
2. Оцінити пріоритети фінансування державних функцій у надзвичайних умовах та виявити можливі суперечності між ними.
3. Провести порівняльний аналіз ефективності фінансового забезпечення функцій держави під час надзвичайних станів у різних країнах, використовуючи показники стійкості економічних систем.
4. Дослідити джерела та механізми мобілізації фінансових ресурсів для подолання кризових ситуацій, зокрема щодо соціальної підтримки та відновлення критично важливих секторів.
5. Обґрунтувати ключові проблеми фінансового забезпечення державних функцій в умовах надзвичайного стану та запропонувати перспективні напрями для їх вирішення.

Об'єкт дослідження: фінансові ресурси, залучені для реалізації державних функцій в умовах надзвичайного стану.

Предмет дослідження: механізми, інструменти та ефективність фінансового забезпечення державних функцій під час надзвичайного стану.

У процесі дослідження було використано такі методи: У процесі дослідження було використано такі методи:

1. Статистичний аналіз: Проведено аналіз динаміки доходів і видатків державного бюджету України за останні п'ять років. Для цього застосовувалися методи групування, порівняння, обчислення середніх показників, а також розрахунок ланцюгових і базисних темпів приросту фінансових індикаторів, що дозволило виявити тенденції у фінансуванні державних функцій.

2. Структурний аналіз: Здійснено структурний аналіз бюджетних доходів і видатків, розглядаючи їх у розрізі функціональних і елементних компонентів. Проводився розрахунок базового і ланцюгового абсолютного відхилення для виявлення змін у структурі бюджетних статей під впливом економічної нестабільності.

3. Порівняльний аналіз: Виконано порівняння частки державних видатків на соціальну сферу та інших критичних напрямів фінансування в Україні та країнах Єврозони. Для цього розраховувалися середні значення за останні п'ять років і здійснювалося групування даних для відображення змін в бюджетних пріоритетах.

4. Аналіз впливу війни: Вивчено вплив повномасштабної війни на доходну і видаткову частини бюджету. Зокрема, аналізувалися зміни в податкових надходженнях і рівні видатків, що спрямовуються на забезпечення обороноздатності та соціальну підтримку населення.

5. Логічне узагальнення: На основі отриманих результатів виконано порівняльний аналіз ефективності державного фінансування у сфері соціального забезпечення та інших стратегічних напрямів, визначено ключові проблеми та обґрунтовано можливі причини їх виникнення.

6. Інтерпретація результатів: Через логічне узагальнення та

інтерпретацію здобутих даних визначено перспективні напрями для оптимізації державних фінансів, а також можливі підходи до подолання виявлених проблем у бюджетній політиці в умовах війни та подальшого відновлення.

Результати даного дослідження можуть бути корисними для розробки рекомендацій щодо оптимізації фінансового забезпечення реалізації державних функцій в умовах надзвичайного стану. Отримані висновки сприятимуть формуванню ефективних стратегій управління державними видатками, що дозволить підвищити їх ефективність та адаптивність до змінюваних умов. Також результати можуть використовуватися органами державної влади та місцевого самоврядування для покращення механізмів фінансування соціальної сфери, а також для створення умов, які сприятимуть відновленню економіки в умовах криз.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації та аналізі чинників, що впливають на фінансове забезпечення державних функцій в умовах надзвичайного стану, а також у визначенні основних проблем і можливих напрямків їх вирішення. Дослідження заповнює існуючі прогалини в науковій літературі щодо механізмів фінансового управління в умовах кризових ситуацій, пропонуючи нові підходи до аналізу державних видатків. Окрім того, проведений порівняльний аналіз ефективності фінансування соціальної сфери в Україні та країнах Євросони дозволяє виявити нові закономірності та тенденції, що можуть слугувати основою для подальших наукових розробок у цій сфері.

Магістерське дослідження складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЇХ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Суть та значення функцій держави

Сутність держави розкривається через її функції, які реалізуються у процесі взаємодії із суспільством. Сам термін «функція» походить із латини, де слово «functio» означає виконання, обов'язок чи сферу діяльності. Основні функції держави, що сприяють її існуванню та розвитку, включають економічну, політичну, правоохоронну, гуманітарну, інформаційну, сферу охорони здоров'я, оборону та інші. Додаткові функції, які є похідними від основних, виступають як складові, що сприяють реалізації основних напрямків діяльності держави.

Основні функції держави можна класифікувати за різними критеріями на кілька категорій:

1. Політична функція забезпечує стабільність і цілісність суспільства, створюючи умови для його мирного співіснування та гармонійного розвитку.
2. Соціальна функція спрямована на гарантування прав і свобод кожної людини й громадянина в межах країни, сприяння їхньому розвитку, стимулювання творчої активності та впровадження принципів соціальної справедливості.
3. Міжнародна (зовнішня) функція забезпечує захист суверенітету, свободи та збереження національної ідентичності в контексті глобальної взаємодії.
4. Економічна функція орієнтована на створення умов для ефективного функціонування економічної системи суспільства.

Всі функції держави тісно взаємопов'язані, але ключовою є економічна, оскільки вона слугує основою для реалізації інших суспільних функцій.

У рамках регульованої ринкової економіки держава виконує низку важливих економічних завдань. Вона створює правові основи для функціонування економіки, визначає статус різних форм власності, легітимізує

види господарської діяльності, регулює відносини між виробниками і споживачами, контролює зовнішньоекономічну діяльність підприємств, встановлює їхні обов'язки перед державою та виконує роль арбітра в економічних відносинах, спираючись на чинне законодавство.

По-друге, держава створює умови для ефективного розвитку підприємницької діяльності. Для цього держава встановлює та контролює «правила гри» на ринку, забезпечує захист конкуренції, створює спеціалізовані органи для нагляду за дотриманням антимонопольного законодавства. Вона також гарантує доступ громадян до суспільних благ, реагує на можливі негативні зовнішні ефекти, бере участь у розв'язанні проблем ринкової недосконалості, формує інформаційну інфраструктуру ринку та реалізує стабілізаційну політику.

По-третє, держава забезпечує стабільність економічного розвитку, згладжує коливання ділової активності, контролює інфляцію та безробіття. У разі економічного спаду держава збільшує виплати по безробіттю, полегшує доступ до підприємницьких кредитів і знижує процентні ставки. В умовах економічного зростання зменшуються виплати по безробіттю, обсяг державного кредиту знижується, а процентні ставки підвищуються.

Основними інструментами реалізації стабілізаційної функції держави виступають фіскальна та грошово-кредитна політика, а також забезпечення економіки необхідною кількістю грошей. У цій сфері держава діє як монополіст, який протистоїть численним покупцям, що формують попит на грошові ресурси.

Соціальне регулювання є ще однією важливою функцією держави, що охоплює встановлення мінімальної заробітної плати, контроль за страхуванням працівників, перерозподіл доходів на користь малозабезпечених верств населення та впровадження заходів для забезпечення екологічної безпеки. Для зниження нерівності в доходах держава застосовує механізм перерозподілу через соціальні програми у формі трансфертних платежів. Трансферти включають виплати, що надаються без вимоги від отримувачів будь-яких товарів або послуг, наприклад пенсії, стипендії, допомогу по безробіттю та соціальному страхуванню.

Держава також регулює індивідуальні доходи, впливаючи на процес формування первинних доходів. Це може здійснюватися через прогресивне оподаткування, індексацію доходів з урахуванням інфляції, контроль за цінами на товари та послуги першої необхідності тощо.

Реалізація економічних функцій держави забезпечується через різні механізми: бюджетну, фіскальну, грошово-кредитну, структурну, інвестиційну, цінову, соціальну, зовнішньоекономічну політику та інші складові комплексної соціально-економічної політики.

Державний бюджет виступає основним інструментом фінансування функцій держави. Він являє собою систему доходів і витрат, яка затверджується урядом або парламентом, і забезпечує фінансування державних послуг, соціальних програм, національної оборони, охорони здоров'я, освіти та інших суспільних потреб.

Ієрархія фінансування державних функцій, як в Україні, так і в інших країнах, складається з кількох основних рівнів, які сприяють ефективному розподілу та використанню коштів:

1. Центральний (державний) рівень: Бюджет формується на загальнодержавному рівні, фінансуючи ключові функції, такі як національна оборона, безпека, зовнішня політика, а також частково охорону здоров'я, освіти і соціальний захист. В Україні цей рівень представляє державний бюджет, який розподіляється відповідно до пріоритетів, затверджених Верховною Радою.

2. Регіональний (обласний) рівень: Багато країн мають регіональні бюджети, які призначені для реалізації специфічних програм на місцевому рівні, зокрема фінансування інфраструктури, транспортних проєктів, освіти та охорони здоров'я. В Україні цю роль виконує обласний бюджет.

3. Місцевий (муніципальний) рівень: Цей рівень включає бюджети, формовані органами місцевого самоврядування, які відповідають за потреби конкретних громад. Вони фінансують школи, лікарні, житлово-комунальні послуги, дороги та інші послуги, що потребують управління на місцевому рівні.

4. Міжнародне фінансування: ключає отримання фінансової допомоги та кредитів від міжнародних організацій, таких як Світовий банк та Міжнародний валютний фонд (МВФ). Ці кошти зазвичай використовуються для розвитку інфраструктури, проведення управлінських реформ та реалізації інших стратегічних ініціатив, що сприяють економічній стабільності та сталому розвитку.

Система багаторівневого фінансування забезпечує сталість, прозорість і рівномірний розподіл ресурсів для виконання різних соціально-економічних функцій держави.

Фінансування державних функцій має наукове обґрунтування, яке спирається на кілька ключових економічних і фінансових теорій, що пояснюють методи розподілу ресурсів для задоволення суспільних потреб. Основні складові цього обґрунтування включають:

1. Теорія суспільних благ: Відповідно до цієї теорії, держава зобов'язана надавати громадянам суспільні блага, такі як оборона, правопорядок, освіта і охорона здоров'я. Ці блага є неделимими і приносять користь усім, навіть тим, хто не фінансує їх безпосередньо. Фінансування цих благ здійснюється через податкові надходження.

2. Теорія перерозподілу: Держава виконує функцію перерозподілу доходів за допомогою податкової системи та трансфертних платежів з метою зменшення соціальної нерівності. Цей підхід базується на принципах соціальної справедливості і забезпечення рівного доступу до основних благ, передбачаючи збирання податків від заможних і перенаправлення коштів до менш захищених верств населення.

3. Фіскальна політика і макроекономічне регулювання: Цей напрямок передбачає, що держава впливає на рівень зайнятості, інфляцію та економічне зростання через бюджетні і фіскальні інструменти. На основі теорії Кейнса та сучасної фіскальної науки, держава використовує податки, витрати і кредити для стабілізації економіки під час криз та стимулювання зростання в періоди спаду.

4. Теорія бюджетного федералізму: Ця теорія стверджує, що для ефективного фінансування суспільних потреб необхідно децентралізувати бюджетну систему і розподілити повноваження між центральними та місцевими органами влади. У рамках цього підходу кожен рівень управління фінансує функції, які він може ефективніше реалізувати, спираючись на знання потреб місцевого населення і специфіки регіону.

5. Теорія раціонального вибору: Вона аналізує, як державні органи визначають пріоритети фінансування, враховуючи суспільні інтереси та обмеженість ресурсів. Ця теорія спирається на принципи оптимізації та ефективності, вибираючи інвестиції, що забезпечать найбільшу вигоду для суспільства в довгостроковій перспективі.

Наукове підґрунтя фінансування функцій держави дозволяє створити обґрунтовану, прозору і відповідальну систему розподілу коштів, що забезпечує фінансову стабільність, соціальну справедливість і економічний розвиток [9].

Термін «бюджет» має походження від старофранцузького слова *bouge(tte)*, що означало «шкіряний мішок» або «торбинка». Після завоювання Англії норманами цей термін увійшов до англійської мови як *budget*. У XVI–XVIII століттях в Англії, під час затвердження субсидій для короля, канцлер казначейства демонстрував документ із законопроектом, витягуючи його зі спеціального портфеля, що отримало назву «відкриття бюджету».

Наприкінці XVIII століття слово «бюджет» почало означати документ, який містив затверджений парламентом план доходів і витрат держави. З поширенням цієї ідеї виникла необхідність у короткому та зрозумілому терміні для її позначення.

В українській економічній теорії існують різні трактування поняття «бюджет», які розглядають його з економічної, матеріальної та формальної точок зору. Деякі дослідники вважають важливим вивчати як економічні, так і юридичні аспекти категорії «бюджет». О. Ткач та Є. Ткач підкреслюють, що бюджет є не тільки централізованим фондом грошових коштів, але й системою економічних відносин, через які здійснюється розподіл валового внутрішнього

продукту (ВВП) та формування централізованих фондів. Бюджет як економічна категорія відображає фінансові відносини, пов'язані зі створенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави [36].

Л.К. Воронова пропонує розглядати бюджет із кількох аспектів:

1. Матеріальний аспект — як документ, що об'єднує доходи та витрати держави або органів місцевого самоврядування.
2. Адміністративний аспект — як попередній план доходів і видатків.
3. Бухгалтерський аспект — як таблицю, що класифікує доходи й витрати.
4. Політичний аспект — як дозвіл законодавчого чи представницького органу на формування та використання фінансових ресурсів.
5. Соціальний аспект — як інструмент впливу на соціальне життя країни.

І.О. Лютий і Л.М. Демиденко визначають бюджет як систему грошових відносин між державою, юридичними та фізичними особами, що виникають у процесі перерозподілу національного доходу через створення та використання централізованого фонду. Цей фонд призначений для фінансування народного господарства, соціально-культурних заходів і потреб оборони[26].

Узагальнюючи наукові підходи, бюджет має такі характерні ознаки:

1. Історичність — формування бюджету як економічної категорії відбувалося історично, із специфікою для кожної країни.
2. Плановість — бюджет виступає як фінансовий план, що балансує доходи й витрати, допускаючи профіцит або дефіцит.
3. Юридична сила — бюджет є правовим актом.
4. Строковість — бюджет складається на визначений період.

Таким чином, бюджет є переплетенням різних інтересів на всіх рівнях, що неминуче викликає суперечності. Він виконує роль інструмента управління, регулятора економіки, а також слугує платформою для політичних дискусій і боротьби ідей.

Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України, бюджет — це план формування та використання фінансових ресурсів для виконання функцій і завдань, покладених на органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування протягом визначеного періоду.

Державний бюджет України — це централізований фонд фінансових ресурсів, який спрямовується на виконання функцій, закріплених Конституцією. Як фінансовий план, бюджет визначає пріоритети розвитку, способи реалізації державних функцій, обсяги та напрями використання ресурсів. Він відіграє роль регулятора економіки, орієнтуючи фінансову діяльність держави та забезпечуючи досягнення стратегічних цілей.

Основною метою Державного бюджету України є регулювання процесів розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними секторами економіки, територіальними одиницями й верствами населення. Це здійснюється відповідно до потреб ринкової економіки та стратегій державної фінансової політики. Особливість бюджету як фінансового інструменту полягає в тому, що він має силу закону. Цей законодавчий статус забезпечує ефективний контроль за використанням бюджетних коштів і підвищує його вплив на продуктивність суспільного виробництва. Через механізми бюджету держава створює сприятливі умови для забезпечення матеріального благополуччя населення та підвищення якості життя.

Для повного розуміння сутності та значення державного бюджету необхідно розглянути його основні функції та завдання. Науковці виділяють чотири ключові функції державного бюджету:

1. Фіскальна функція полягає у вилученні частини доходів економічних суб'єктів, включно з домогосподарствами, через податки з метою фінансування суспільних благ і державних потреб.
2. Розподільча функція забезпечує перерозподіл коштів, зосереджених у бюджеті, для підтримки розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, покращення добробуту населення й розв'язання соціальних проблем.
3. Стимулююча функція реалізується через зміну податкових ставок і

баз оподаткування, а також застосування фінансових інструментів, що дозволяють державі впливати на поведінку суб'єктів економічних відносин, регулювати економічний цикл, а також структуру виробництва й споживання.

4. Контрольна функція проявляється через грошову форму бюджету, яка дозволяє кількісно оцінювати економічні пропорції, виявляти порушення або відхилення та вчасно їх коригувати.

Таким чином, бюджет є важливим інструментом державного регулювання, що забезпечує збалансований розвиток економіки, реалізацію соціальних програм і підтримку фінансової стабільності.

Ефективне виконання функцій державного бюджету України забезпечує реалізацію низки основних завдань. Одним із таких завдань є перерозподіл валового внутрішнього продукту та національного доходу, що сприяє стимулюванню розвитку різних галузей економіки. Крім того, бюджет є важливим інструментом для виконання державних функцій, визначення стратегічного розвитку та пріоритетних напрямків фінансування. Він також має значення для управління економічними кризами, акумуляції коштів для державних заходів, забезпечення соціального захисту громадян та економічної безпеки.

Державний бюджет також виконує важливу роль у забезпеченні макрофінансової стабільності та платоспроможності, контролюючи міжбюджетні відносини, рівень інфляції та взаємозв'язки між макрофінансовими процесами. Він має великий вплив на інфраструктурні проекти та інвестиційну привабливість країни.

З точки зору рівнів економіки, роль державного бюджету можна оцінювати на глобальному, національному, міжрегіональному рівнях, а також на рівні підприємств, установ та організацій, а також на індивідуальному рівні. В цілому, державний бюджет є основним інструментом забезпечення фінансовими ресурсами потреб сталого економічного та соціального розвитку. Завдяки йому реалізуються ключові аспекти економічної та фінансової політики, що впливає на соціальні відносини через фінансування цільових соціальних програм, таких

як наука, культура, спорт, охорона здоров'я, освіта та підтримка пенсіонерів.

1.2. Фінансове забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану

Фінансове забезпечення безпеки держави в умовах війни є критично важливим аспектом, який передбачає мобілізацію ресурсів для забезпечення стабільності, обороноздатності та підтримки національних інтересів. Основні елементи фінансового забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану включають: бюджетне фінансування, фінансова допомога та гранти; кредитні ресурси, фінансові резерви та фонди, контроль за витратами, співпраця з приватним сектором, соціальний захист.

Таким чином, фінансове забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який передбачає не лише збільшення видатків на оборону, але й стратегічне управління ресурсами, залучення міжнародної допомоги та забезпечення соціального захисту населення.

Кровопролитна війна, яку розпочала Російська Федерація, стала не лише серйозним випробуванням для України, але й для всього світу. В умовах активної агресії зросли як внутрішні, так і зовнішні загрози національній безпеці, що значною мірою вплинуло на фінансову безпеку країни. Експерти попереджають, що цей конфлікт може призвести до глобальної економічної та фінансової кризи.

В таких умовах особливо важливо виявити як внутрішні, так і зовнішні загрози фінансовій безпеці України, особливо під час воєнного стану, і розробити ефективні стратегії для їх нейтралізації. Одним з ключових завдань є забезпечення фінансової безпеки держави, що можна визначити як здатність її фінансової системи зберігати стабільність, захищеність та стійкість навіть під впливом негативних зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть становити загрозу її економічній та фінансовій цілісності.

Поняття фінансової безпеки держави є багатограним, і в наукових дослідженнях існують різні підходи до його визначення. Один з них — функціональний підхід, що розглядає фінансову безпеку в контексті видів загроз, яких слід уникати, а також забезпеченості необхідними фінансовими інструментами для їх нейтралізації. Інший підхід, статичний, зосереджується на оцінці фінансової безпеки як стану стабільності різних аспектів фінансової системи, таких як бюджетна, податкова, митна, грошово-кредитна, валютна, банківська та інвестиційна системи. Цей підхід оцінює здатність цих систем протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам та сприяти сталому економічному зростанню. Важливим підходом до аналізу фінансової безпеки є нормативно-правовий підхід, який зосереджується на створенні правових умов, необхідних для стабільного функціонування фінансової системи та забезпечення ефективності роботи фінансових установ. Цей підхід підкреслює значення правового регулювання у формуванні фінансової стабільності та запобіганні кризовим ситуаціям[30].

Одним із найбільш комплексних вважається багатосторонній підхід. Він включає захист фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин, досягнення узгодженості та збалансованості фінансової системи, здатність протидіяти ризикам і загрозам, підтримку ефективного функціонування економіки та забезпечення сталого зростання. Окрім того, цей підхід передбачає правове забезпечення діяльності фінансових інститутів, що є ключовим фактором у зміцненні фінансової безпеки.

В умовах воєнного стану загрози фінансовій безпеці держави набувають особливої актуальності, оскільки зростають нові ризики, які вимагають вдосконалення принципів фінансової безпеки. Це включає ідентифікацію внутрішніх і зовнішніх загроз, а також розробку стратегій для їх нейтралізації та підвищення ефективності фінансової системи. Фінансова безпека виступає як складна багаторівнева система, що включає різні підсистеми, кожна з яких має свою структуру та зміст.

Функціональний підхід до фінансової безпеки підкреслює важливість принципів, які визначають здатність фінансової системи виконувати свої функції. Одним із основних принципів є ефективність, що визначається як здатність фінансової системи досягати стратегічних і тактичних цілей розвитку держави, забезпечуючи стабільне економічне зростання та реалізацію державних ініціатив. Незалежність фінансової системи означає можливість держави самостійно визначати цілі та механізми її функціонування без зовнішнього втручання. Конкурентоспроможність відображає здатність фінансової системи ефективно функціонувати навіть у контексті глобальних фінансових викликів, таких як конкуренція з іншими фінансовими системами та міжнародними фінансовими агентами.

Під час воєнних дій ризики, які можуть дестабілізувати фінансову систему, значно зростають. Як зазначає Власюк О. С., до основних загроз належать різке падіння ВВП, порушення процесів формування та розподілу централізованих фондів, дестабілізація банківської системи, знецінення національної валюти, дефолт по суверенних боргах та збільшення рівня тіньової економіки. Акімова Л. М. додає, що ці загрози можуть серйозно зашкодити національним інтересам у фінансовій та економічній сферах, створюючи умови для погіршення загальної фінансової стабільності країни. Проте, як вважає Аксьонова Т. С., визначення загроз фінансовій безпеці повинно також враховувати ризики, пов'язані з безперебійною роботою всіх складових фінансової системи [2].

Фінансові кризи, особливо в умовах воєнних дій, роблять питання фінансової безпеки надзвичайно актуальними. У ситуації глобальних змін і "стиснення" фінансових ринків конкуренція за обмежені ресурси зростає. Для України характерні серйозні загрози, що виникають через слабкість фінансової системи, а також недостатнє регулювання і контроль. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року, затверджена Указом Президента України, узагальнює основні внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці в сучасних умовах. Серед них важливими є виклики, пов'язані з пандемією та війною, які значно підвищили фінансові ризики і вимагали впровадження радикальних

заходів для забезпечення економічної стабільності країни. В умовах воєнного стану фінансова безпека держави стикається з низкою серйозних проблем, які потребують невідкладного вирішення. Одна з основних задач — це стабілізація економіки, оскільки війна та пов'язані з нею кризові явища можуть призвести до падіння ВВП, інфляції та знецінення національної валюти. Для цього необхідно забезпечити швидке фінансування заходів, які зменшать наслідки цих проблем, підтримуючи економічну стабільність країни.

Ще однією важливою проблемою є фінансування потреб безпеки та оборони, оскільки у воєнний час ці сфери стають пріоритетними. Залучення фінансових ресурсів для підтримки силових структур, закупівлі зброї та обладнання є критично важливим для забезпечення національної безпеки. Разом із тим, необхідно продовжувати фінансування соціальних програм, таких як підтримка населення, пенсії, а також забезпечення роботи системи охорони здоров'я, що є особливо актуальним під час військових дій.

Крім того, для покриття зростаючих потреб фінансової безпеки важливо знайти нові джерела фінансування. Це може включати залучення кредитів, випуск облігацій або створення спеціальних фондів. Однак, незважаючи на ці заходи, необхідно забезпечити ефективний перерозподіл бюджетних коштів, щоб оптимально спрямувати ресурси на найбільш важливі напрямки, такі як безпека та відновлення інфраструктури.

Водночас, щоб уникнути корупційних ризиків та неефективного використання коштів, важливо посилити контроль за витратами, забезпечуючи максимальну прозорість у використанні державних ресурсів. Такий підхід дозволить спрямувати фінансові ресурси саме на ті потреби, які є найважливішими для забезпечення національної безпеки та економічної стабільності в умовах війни.

Загалом, фінансування фінансової безпеки України в умовах військового стану є комплексним процесом, що включає взаємодію державних органів, міжнародних партнерів, фінансових установ та приватного сектору.

Для досягнення перемоги у війні Україні необхідно значні фінансові ресурси, оскільки війна спричинила зменшення бюджетних доходів і погіршення фінансової ситуації, ще більше ускладнену пандемією. У умовах тривалої війни питання фінансової безпеки стають особливо актуальними. Основні індикатори фінансової безпеки включають внутрішній валовий продукт, бюджетний дефіцит, державний борг та міжнародні валютні резерви, причому важливим є досягнення компромісу між витратами на оборону, обслуговуванням боргу і соціальним захистом населення.

Перемога у війні є першочерговою умовою для зміцнення фінансової безпеки, проте в умовах воєнного стану необхідно розробити стратегію, яка охоплює економічний та політичний курс держави. Ця стратегія має бути спрямована на фінансову стабілізацію та економічне зростання, одночасно зміцнюючи цілісність України і її фінансової системи.

Ключовими орієнтирами для зміцнення фінансової безпеки є оптимізація оподаткування, збалансування бюджету, формування достатнього обсягу фінансових ресурсів, вдосконалення боргової політики, зниження інфляції та активізація кредитування. Система фінансової безпеки є складною, і включає в себе об'єкти, суб'єкти, принципи, напрями та загрози, як внутрішні, так і зовнішні. В умовах воєнного стану своєчасне виявлення загроз дозволить розробити ефективні заходи для зміцнення фінансової безпеки та забезпечення стабільності фінансової системи.

Висновки до розділу 1

Фінансування основних функцій держави під час війни є критично важливим завданням, що вимагає швидкої адаптації бюджетних стратегій для забезпечення стабільності та безпеки. Пріоритетом стає оборонне фінансування, яке включає забезпечення армії та закупівлю озброєння. Уряд має коригувати бюджет, перенаправляючи ресурси на військові потреби, при цьому важливо залучати міжнародну підтримку через кредити та гранти. Контроль за витратами

та прозорість використання державних коштів є ключовими для запобігання корупції. Крім військових витрат, необхідно підтримувати соціальні програми для допомоги постраждалому населенню, що сприяє збереженню економічної стабільності в умовах війни. Загалом, успішне фінансування державних функцій вимагає комплексного підходу, що забезпечує баланс між оборонною і соціальною безпекою.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

2.1. Оцінка показників Державного бюджету України за 2019-2023 роки

В умовах війни, зокрема під час збройного конфлікту, державний бюджет країни стає важливим інструментом для забезпечення національної безпеки, соціальної стабільності та економічної відновлювальної політики. Аналіз державного бюджету в цей період є критично важливим, оскільки показники доходів і видатків прямо впливають на здатність держави реагувати на виклики, що виникають внаслідок бойових дій, а також на забезпечення основних потреб населення. Зокрема, зростання витрат на оборону, соціальні програми та відновлення інфраструктури вимагають ретельного планування і перерозподілу бюджетних ресурсів.

Водночас, ведучи війну, країна стикається з труднощами в отриманні доходів, що пов'язані зі скороченням економічної активності та збільшенням витрат. У цій ситуації важливо забезпечити прозорість і ефективність бюджетних витрат, зосереджуючи ресурси на пріоритетних сферах, таких як оборона, охорона здоров'я, соціальний захист та відновлення економіки. Систематичний аналіз виконання державного бюджету під час війни дозволяє виявити ключові тенденції, оцінити їх вплив на національну безпеку та соціальну стабільність, а також розробити рекомендації для оптимізації бюджетної політики в умовах кризової ситуації.

Для України характерне невиконання планових показників Державного бюджету як за доходами, так і за видатками (табл. 2.1).

За період 2019-2021 років середнє виконання бюджету за доходами склало 98,4%, а за видатками – 108,2%. Якщо проаналізувати 2019 рік, то фактичне виконання за доходами склало 97,3% від запланованих, що свідчить про деякі труднощі у зборі податків. Видатки у 2019 році - фактичне виконання досягло

96,5%, що є відносно низьким показником, але може бути пояснене недовиконанням запланованих витрат на соціальні програми.

За 2020 рік показник виконання доходів зріс до 98,2%, що вказує на адаптацію економіки до викликів, пов'язаних із пандемією COVID-19, видатки перевищили заплановані на 9,0% (109,0%), що стало наслідком зростання витрат на охорону здоров'я та соціальну підтримку населення в умовах пандемії.

За 2021 рік виконання доходів значно зросло до 119,6%, що свідчить про економічне відновлення та підвищення податкових надходжень. Видатки зросли до 112,9%, що знову свідчить про збільшення витрат на соціальні програми, проте також на них вплинули заплановані інвестиції у відновлення економіки.

Середній темп зростання доходів за цей період становив 186,7%, тоді як видатків — 185,4%. Ці показники свідчать про поступове відновлення економіки після кризових явищ, але з недостатньою збалансованістю між доходами і видатками.

Таблиця 2.1.

Виконання Державного бюджету України

млн. грн.

Рік	Доходи, план	Доходи, факт	Відсоток виконання, %	Видатки, план	Видатки, факт	Відсоток виконання, %
2019	1026131,8	998278,9	97,3	1112130,0	1072891,5	96,5
2020	1095580,4	1076016,7	98,2	1182010,4	1288016,7	109,0
2021	1084034,3	1296852,9	119,6	1320152,6	1490258,9	112,9
2022	1323923,8	1787395,6	135,0	1499469,9	2705423,3	180,4
2023	1329260,1	2671998,0	201,0	2580676,6	4014418,1	155,6

Війна в Україні значно змінила фінансову ситуацію, що відобразилося у виконанні бюджету за 2022-2023 роки. Середнє виконання бюджету за доходами за цей період становило 168,0%, а за видатками — 155,6%.

Виконання за 2022 рік фактичне виконання доходів досягло 135,0% від запланованих. Це зростання стало можливим завдяки надходженням від міжнародної допомоги, а також тимчасовим збільшенням податкових надходжень у певних секторах. Витрати перевищили планові на 80,4% (180,4%),

що відображає необхідність фінансування оборонних витрат, соціальної допомоги та гуманітарних програм в умовах війни.

У 2023 році фактичне виконання бюджету за доходами досягло 201,0%, що стало можливим завдяки підтримці міжнародних партнерів та активізації зборів з податків, хоча й в умовах суттєвих викликів. Видатки також перевищили планові показники на 55,6% (155,6%), знову ж таки, внаслідок підвищення витрат на оборону та соціальну допомогу.

Темп зростання доходів за 2022-2023 роки становив 267,8%, а видатків — 272,5%. Це свідчить про істотне збільшення фінансування, необхідного для підтримки країни в умовах війни, а також про значні зміни в бюджетній політиці, що реагують на нові реалії.

Отже, проаналізувавши показники виконання Державного бюджету за доходами та видатками бачимо, що війна змінила фінансову ситуацію в Україні, призвівши до істотних змін у бюджетній політиці та фінансуванні:

1. Зміни у виконанні бюджету: Після початку війни спостерігається значне зростання як доходів, так і видатків, що відображає нові виклики та потреби.
2. Проблеми з дефіцитом: За періоди 2022-2023 років фактичні видатки перевищують планові показники, що може призвести до збільшення дефіциту бюджету.
3. Вплив міжнародної допомоги: Зростання доходів у 2022-2023 роках значною мірою зумовлено міжнародною фінансовою допомогою, що підкреслює важливість підтримки ззовні в умовах війни.

Залучення запозичень державою призводить до формування державного боргу. Державний борг визначається як загальна сума всіх боргових зобов'язань, які повинна виконати держава, тобто сума непогашених кредитів і позик, що були отримані державою, на певну дату звітності. Ці зобов'язання виникають через процес державних позик, що використовуються для фінансування бюджету та інших потреб. Інформація про обсяг державного боргу України на конкретний момент часу надається в табличних даних, зокрема, в таблиці 2.2.

У період 2019-2021 років державний борг України стабільно зростає, відображаючи як збільшення внутрішніх, так і зовнішніх зобов'язань. У 2019 році внутрішній державний борг становив 829,5 млрд грн, а зовнішній — 931,9 млрд грн, що в сукупності утворювало загальну суму державного боргу 1,998 трлн грн. Гарантований борг у 2019 році залишався помірним, із внутрішньою складовою на рівні 9,6 млрд грн та зовнішньою — 227,3 млрд грн.

Протягом 2020 року спостерігалось значне збільшення боргових зобов'язань, головним чином через необхідність фінансування боротьби з пандемією COVID-19 та підтримку економіки. Внутрішній борг зріс до 1,0 трлн грн (на 20,6%), а зовнішній піднявся до 1,258 трлн грн (на 35,1%). Загальна сума державного боргу досягла 2,552 трлн грн. Гарантований борг також збільшився, досягнувши загальної суми 292,7 млрд грн.

У 2021 році зростання державного боргу продовжувалося, хоча і дещо сповільнилося. Внутрішній державний борг зріс до 1,062 трлн грн, а зовнішній — до 1,3 трлн грн, довівши загальну суму боргу до 2,672 трлн грн. Гарантований борг залишився на високому рівні, зокрема зовнішній гарантований борг склав 260,3 млрд грн.

Таблиця 2.2.

Оцінка складу і динаміки державного боргу України

млн грн

Рік	Внутрішній державний борг	Зовнішній державний борг	Сума боргу	Внутрішній гарантований борг	Зовнішній гарантований борг	Сума боргу	Внутрішній сукупний борг	Зовнішній сукупний борг	Загальна сума боргу
2019	829495,1	931874,0	1761369,1	9558,7	227347,6	236906,3	839053,8	1159221,6	1998275,4
2020	1000709,9	1258521,9	2259231,8	32291,0	260412,9	292703,8	1033000,8	1518934,8	2551935,6
2021	1062558,7	1299934,1	2362492,9	49038,8	260295,9	309334,7	1111597,6	1560230,0	2671827,6
2022	1389690,3	2325430,5	3715120,8	71047,3	285515,1	356562,3	1460737,5	2610945,6	4071683,1
2023	1587697,6	3600371,3	5188068,9	68798,7	262616,3	331415,0	1656496,3	3862987,6	5519483,9

Ситуація з державним боргом значно погіршилася у 2022-2023 роках через війну. У 2022 році внутрішній державний борг зріс до 1,39 трлн грн, а зовнішній — до 2,325 трлн грн. Загальна сума боргу досягла рекордного значення 4,071 трлн грн. Це відображає масштабне зовнішнє фінансування, зокрема підтримку від міжнародних партнерів, необхідну для фінансування оборони та

гуманітарних потреб. Гарантований борг також зріс, досягнувши загальної суми 356,6 млрд грн.

У 2023 році зростання боргу стало ще більш вражаючим: внутрішній борг піднявся до 1,59 трлн грн, а зовнішній — до 3,6 трлн грн, що вивело загальну суму боргу на рівень 5,519 трлн грн. Основним чинником такого зростання було продовження війни, що змусило уряд залучати ще більше зовнішнього фінансування для підтримки економіки та фінансування військових потреб. Загальний гарантований борг у 2023 році склав 331,4 млрд грн, що вказує на значну зовнішню залежність.

Отже, війна суттєво змінила склад і динаміку державного боргу України, спричинивши стрімке зростання зовнішніх запозичень і створення критичного навантаження на державні фінанси.

Аналіз динаміки бюджетних витрат в Україні свідчить про те, що значна частина державних коштів спрямовується на споживання. Це включає реалізацію державних функцій, утримання апарату працівників, виплату заробітної плати з бюджету, а також фінансування різних соціальних ініціатив (див. рис. 2.1.).

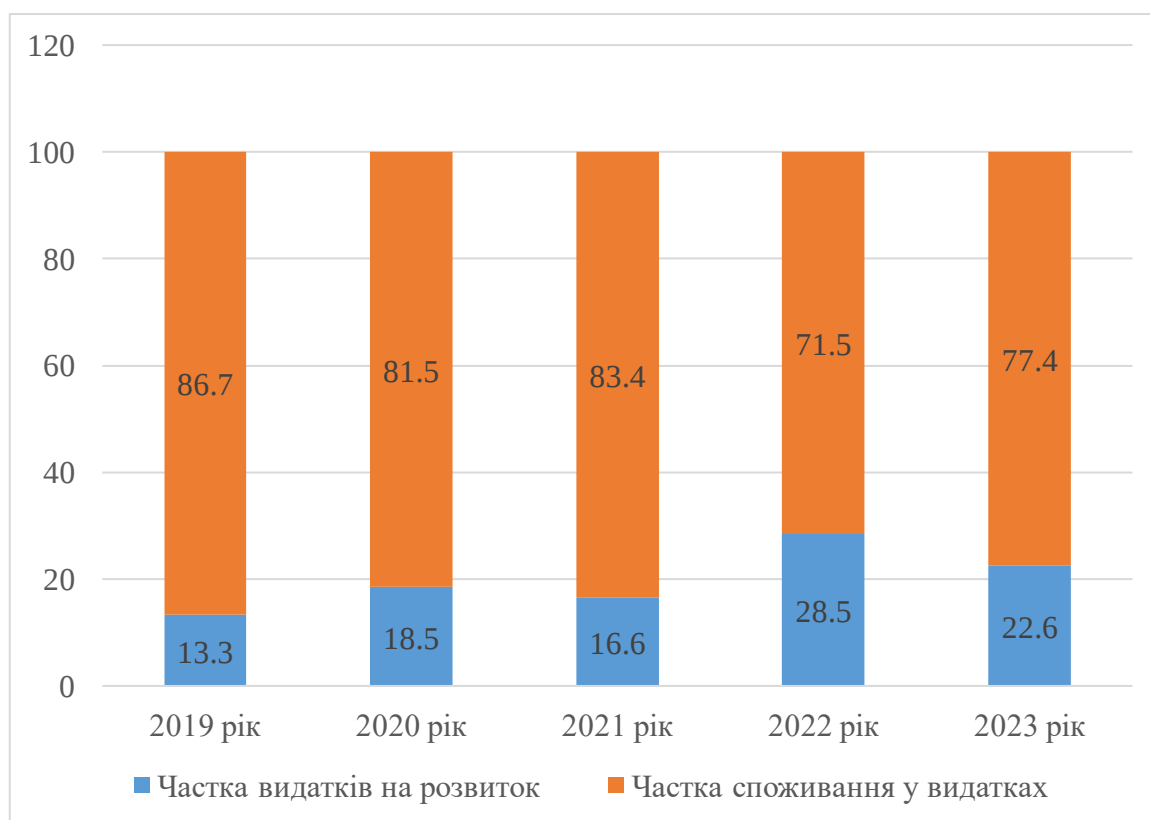


Рис.2.1. Структура видатків Державного бюджету України, %

Водночас видатки на розвиток до початку повномасштабної війни залишались на низькому рівні, не перевищуючи 18,5% від загального обсягу витрат.

У цьому контексті слід зазначити, що бюджет країни в умовах воєнного стану демонструє значно кращі результати в порівнянні з попередніми роками, зокрема завдяки зростанню обсягів витрат на розвиток. За підсумками 2022 року частка таких витрат склала 28,5%, а на 2023 рік заплановано зниження до 22,6%.

Детальніший аналіз структури витрат державного бюджету на споживання показує певну стабілізацію в період 2019-2021 років, коли частка витрат на оплату праці залишалася на рівні 15-16% (див. рис. 2.2). Ця стабільність може свідчити про успішні зусилля з управління бюджетними ресурсами та їх розподілом у складних умовах, що, в свою чергу, сприяє більш ефективному виконанню державних функцій у часи криз.

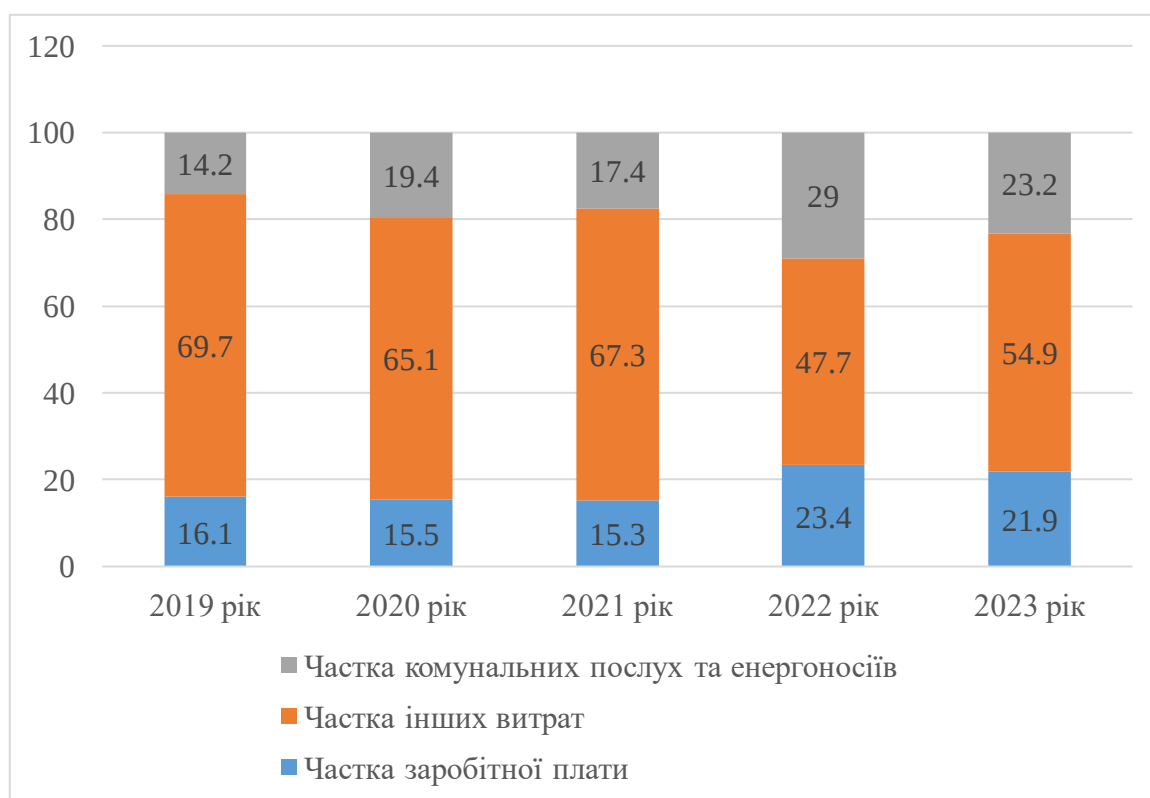


Рис.2.2. Структура витрат бюджету на споживання

В умовах воєнного стану відбулося значне скорочення витрат на споживання, зокрема щодо елементів, що не пов'язані безпосередньо з оплатою праці чи утриманням приміщень. У 2022 році майже половина всіх витрат

держави на споживання була спрямована на виплату заробітної плати працівникам державного сектору, а також на оплату енергоносіїв і комунальних послуг. Одночасно відбулося значне зменшення частки інших витрат на споживання, що стало наслідком специфічних умов функціонування державних фінансів під час війни, зокрема через надане уряду право самостійно розподіляти кошти, орієнтуючи їх на найбільш нагальні потреби для оборони країни.

Бойові дії мали суттєвий вплив і на структуру видатків державного бюджету України. Презентовані дані дозволяють не тільки проаналізувати пріоритети державної політики до початку війни, але й оцінити їх зміни в період активних бойових дій на значних територіях. Це підтверджує адаптацію бюджетної політики до нових реалій, обумовлених збройним конфліктом, та підкреслює пріоритетність фінансування витрат, пов'язаних із забезпеченням обороноздатності країни.

Таблиця 2.3.

Оцінка видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією у 2019-2023 роках (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Стаття витрат	2019 (%)	2020 (%)	2021 (%)	2022 (%)	2023 (%)	Абсолютне відхилення 2023-2019	Абсолютне відхилення 2023-2022
Соціальний захист та соціальне забезпечення	25.9	27.8	25.6	14.2	18.7	-7.2	4.5
Охорона навколишнього природного середовища	0.9	0.6	0.7	0.2	0.2	-0.7	0.1
Охорона здоров'я	4.6	11.2	13.2	6.5	7.3	2.7	0.7
Освіта	6.8	5.0	5.3	2.3	2.7	-4.0	0.5
Оборона	12.7	10.3	9.7	44.0	36.3	23.6	-7.7
Загальнодержавні функції	20.7	15.5	16.2	7.1	16.2	-4.5	9.2
Житлово-комунальне господарство	0.02	0.03	0.03	0.02	0.004	-0.02	-0.02
Економічна діяльність	9.9	15.0	14.4	10.7	6.0	-3.9	-4.7
Духовний та фізичний розвиток	1.3	0.9	1.3	0.4	0.5	-0.7	0.1
Громадський порядок, безпека та судова влада	17.2	13.7	13.5	14.6	12.1	-5.1	-2.6

Таблиця 2.3. ілюструє зміни у видатках за основними функціональними напрямками, демонструючи абсолютні відхилення між 2023 і 2019 роками, а

також між 2023 і 2022 роками. Фінансування державних видатків у таких напрямках, як охорона навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, освіта, а також розвиток духовної та фізичної культури, продовжує здійснюватися за залишковим принципом. Цей підхід також частково стосується і сфери охорони здоров'я, яка отримала пріоритетне фінансування лише в 2020-2021 роках, під час найгостріших етапів боротьби з пандемією COVID-19. Однак до початку повномасштабного вторгнення основними пріоритетами для української влади залишалися загальнодержавні функції, соціальний захист населення та забезпечення базових потреб громадян.

Отже, основними пріоритетами для державних структур в умовах тривалого активного військового конфлікту стали видатки на соціальний захист населення та утримання органів державної влади, які забезпечують виконання загальнодержавних функцій. Така політика, на жаль, створила умови для повномасштабного вторгнення, що поставило під загрозу існування держави в цілому. Важливо зазначити, що в 2022 році стало очевидним, що оборонний сектор потребує пріоритетного фінансування. Проте, як показують дані уточненого бюджету на 2023 рік, влада намагається вжити заходів для швидкого відновлення довоєнного рівня видатків, зокрема в секторі загальнодержавних функцій. У цьому контексті важливою є ключова проблема державних фінансів — відсутність належного контролю і захисту від можливих зловживань, що дозволяють представникам вищих органів влади виконувати власні інтереси. Особливо гостро ця проблема постала в Україні під час досліджуваного періоду, оскільки як виконавча, так і законодавча влада фактично втратили свою незалежність і знаходяться під контролем президента.

2.2. Аналіз прогнозу забезпечення фінансування функцій держави

Протягом 2025-2027 років передбачається стабільне зростання доходів державного бюджету України, що є результатом поступового відновлення економіки після воєнних втрат. Очікується, що доходи бюджету зростуть з 1,8

трлн грн у 2024 році до 3,1 трлн грн у 2027 році, що свідчить про позитивні тенденції в економічній сфері. За прогнозами, у 2025 році доходи держави збільшаться на 36,6% порівняно з 2024 роком, а в 2026 і 2027 роках збережеться стабільне зростання на рівні 14,2% та 13,6% відповідно, що дасть змогу посилити фінансову стабільність та здійснювати стратегічне фінансування ключових державних потреб.

Основним джерелом доходів державного бюджету України залишаються податкові надходження, які традиційно складають більшість бюджету. У 2024 році їх частка в загальних доходах бюджету досягне 89%. Однак у 2025 році очікується її зменшення до 77,3%, що пов'язано з планованими змінами в структурі доходів, а також з необхідністю диверсифікації фінансування. У наступні роки, зокрема в 2026 та 2027, передбачається поступове збільшення частки податкових надходжень до 79,9% і 81,2% відповідно. Порівняно з 2023 роком, коли податкові надходження становили лише 45% від загальних доходів бюджету, така зміна підкреслює важливість удосконалення фіскальної політики для збільшення доходної частини бюджету. Прогнозується, що до 2027 року: «фактичні податкові надходження зростуть до 2,5 трлн грн, що на 111,3% більше порівняно з 2023 роком, а також на 61,5% перевищать очікувані показники на 2024 рік. Річне зростання податкових надходжень у період з 2025 по 2027 роки складатиме в середньому 17,3%.

Таблиця 2.4.

Прогноз доходів державного бюджету у 2023–2027 роках, млрд грн

Показники	2023 факт	2024 план	2025 прогноз	2026 прогноз	2027 прогноз
Доходи	2672,5	1768,5	2415,0	2757,1	3130,9
Податкові надходження	1203,5	1574,8	1867,1	2203,9	2543,2
Неподаткові надходження	991,5	186,6	182,6	191,3	218,6
частка податкових надходжень у ВВП, %	18,5%	20,6%	22,1%	21,8%	21,6%
частка податкових надходжень у доходах державного бюджету, %	45,0%	89,0%	77,3%	79,9%	81,2%

Таким чином, зміни в структурі доходів державного бюджету відображають адаптацію до нових економічних реалій, зокрема в умовах

військового конфлікту, де фінансова стабільність стає критично важливою. Важливою метою залишається не лише збільшення надходжень, але й оптимізація витрат для забезпечення ефективного функціонування держави та підтримки соціальних програм у важкі часи» [8].

Аналіз прогнозних показників доходів державного бюджету України на період 2023–2027 років вказує на значні коливання, а також на поступове зростання доходів. У 2023 році фактичні доходи склали 2672,5 млрд грн, проте в 2024 році очікується суттєве зниження до 1768,5 млрд грн. Це може бути наслідком економічної нестабільності та впливу військових дій. Однак у 2025–2027 роках прогнозується поступове відновлення, зростаючи до 3130,9 млрд грн у 2027 році.

Податкові надходження демонструють стабільне зростання, з 1203,5 млрд грн у 2023 році до 2543,2 млрд грн у 2027 році. Це свідчить про поступове відновлення економіки та розширення податкової бази. Частка податкових надходжень у ВВП також зростає, з 18,5% у 2023 році до 22,1% у 2025 році, з подальшою стабілізацією на рівні близько 21,6% у 2027 році.

Спостерігається значне коливання у частці податкових надходжень в загальних доходах державного бюджету. У 2023 році ця частка становила 45,0%, однак у 2024 році очікується різке зростання до 89,0%. Після цього вона поступово стабілізується на рівні 77,3% у 2025 році та 81,2% у 2027 році. Це свідчить про зміну структури доходів з поступовим зменшенням значення неподаткових надходжень, які у 2024–2027 роках залишаться відносно низькими, коливаючись у межах 182,6–218,6 млрд грн.

Таким чином, загальна тенденція прогнозується позитивною, з відновленням податкових надходжень як основного джерела фінансування державного бюджету. Це, ймовірно, відображає зусилля уряду щодо стабілізації економіки та зміцнення фінансової системи.

Прогноз на період з 2023 по 2027 рік передбачає значне збільшення фіскальної ролі податкових платежів у структурі державного бюджету України. Очікується, що частка податкових надходжень у відношенні до валового

внутрішнього продукту (ВВП) зросте з 18,5% у 2023 році до 20,6% у 2024 році, а до 2025-2027 років досягне приблизно 22% ВВП. Це свідчить про стабільне укріплення податкової системи та її здатність забезпечувати фінансову стабільність навіть в умовах воєнного стану. Для досягнення цих цілей планується реалізація ряду фіскальних реформ, включаючи підвищення ставок акцизного податку на тютюнові, алкогольні вироби та пальне, що наближають рівень оподаткування до стандартів Європейського Союзу. Зокрема, акциз на тютюнові вироби зросте з 45 євро за 1000 штук у 2024 році до 64 євро у 2027 році, а акцизи на пальне також підвищаться: на бензин з 213,5 євро до 329,9 євро за 1000 літрів і на дизель з 139,5 євро до 291,9 євро за 1000 літрів.

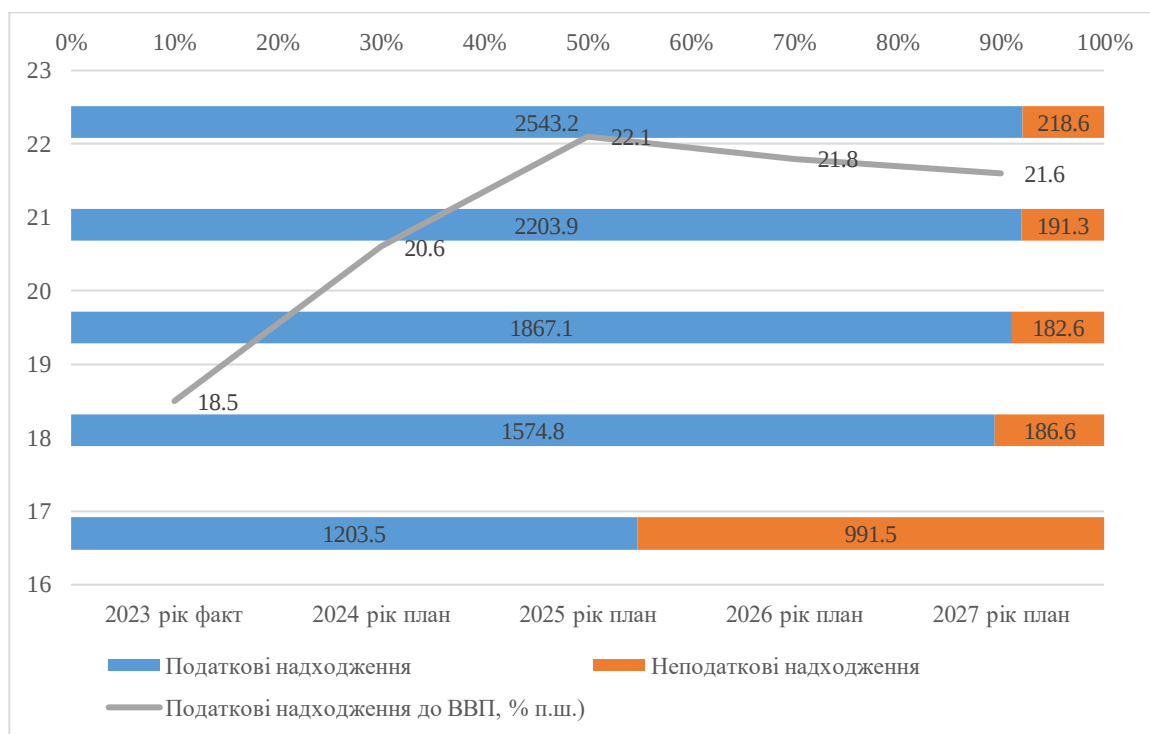


Рис. 2.3. Динаміка доходів державного бюджету, млрд грн

У 2025 році загальний рівень видатків державного бюджету збільшиться до майже 4 трлн грн, що є значним зростанням у порівнянні з 3,3 трлн грн, запланованими на 2024 рік. Відповідно до прогнозів, рівень видатків залишатиметься стабільним на цьому рівні й протягом 2026–2027 років. При цьому пріоритетними напрямками державних витрат залишатимуться оборонний сектор та безпека, на які буде спрямовано приблизно 50% усіх видатків у період 2025-2027 років. Зокрема, основні витрати припадуть на

забезпечення загальнодержавних функцій, зокрема адміністративних витрат, що становитимуть 23,9%, а також на соціальну сферу, для якої буде виділено 12,2%.

У 2025 році основним напрямом фінансування залишається сектор оборони і безпеки, на який планується витратити 57,2% від загальної суми державних видатків, що становить 2,2 трлн грн. Зокрема, на Міністерство оборони України планується виділити 1,56 трлн грн, що на 34% більше порівняно з поточними видатками на 2024 рік. Однак варто зазначити, що фактичні витрати у 2024 році, ймовірно, будуть вищими через підвищену інтенсивність мобілізації. Зростання фінансування зумовлене підвищенням потреб у мобілізації, а також у збільшенні грошового забезпечення військовослужбовців, яке складає близько 60% усіх витрат Міністерства оборони. Крім того, значна частина коштів буде спрямована на закупівлю нової військової техніки та озброєння, що є надзвичайно важливим для посилення обороноздатності держави.

Подібне зростання фінансування спостерігається і в Міністерстві внутрішніх справ, яке в 2025 році отримуватиме 436,5 млрд грн, що на 34% більше, ніж у 2024 році. Це зростання фінансування, ймовірно, зумовлене необхідністю збільшення чисельності особового складу Національної гвардії, а також посиленням потреб у закупівлі озброєння та техніки для військових підрозділів. Окрім того, зростання видатків на Міністерство внутрішніх справ також передбачає збільшення фінансування Державної служби з надзвичайних ситуацій, оскільки потреби в спеціалізованій техніці та розширення особового складу стають дедалі актуальнішими в умовах постійних кризових ситуацій.

Таким чином, фінансування державного бюджету в 2025 році продовжить бути орієнтованим на забезпечення національної безпеки та обороноздатності, з одночасним збільшенням витрат на соціальну сферу та загальнодержавні функції.

В цілому, у 2025 році спостерігається зростання фінансування більшості оборонних структур, що підкреслює необхідність зміцнення національної безпеки в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Згідно з бюджетною декларацією України на 2024-2027 роки, ТОП-5 міністерств за обсягом видатків у цей період формуються на основі пріоритетних напрямків фінансування держави.

Найбільший обсяг видатків у державному бюджеті на 2024-2027 роки планується для Міністерства оборони України. У 2024 році фінансування цього міністерства складе 1,051.3 млрд грн, у 2025 році – 1,176.7 млрд грн, у 2026 році – 1,279.5 млрд грн, а в 2027 році – 1,457.5 млрд грн. Збільшення видатків на Міністерство оборони підкреслює важливість забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни в умовах поточної війни, а також необхідність модернізації та підтримки військових сил.

Міністерство соціальної політики України є одним із головних отримувачів фінансування у державному бюджеті. Його витрати у 2024 році складуть 624,1 млрд грн, зростаючи до 712,2 млрд грн у 2025 році, 803,0 млрд грн у 2026 році та 887,4 млрд грн у 2027 році. Цей приріст фінансування свідчить про пріоритетність соціального захисту населення, зокрема через виплати пенсій, допомог та інші соціальні програми, що є особливо важливими в умовах кризових ситуацій, таких як війна чи економічні труднощі.

Міністерство охорони здоров'я також отримає значну частину бюджету: у 2024 році – 195,3 млрд грн, у 2025 році – 208,0 млрд грн, у 2026 році – 221,0 млрд грн, а у 2027 році – 235,0 млрд грн. Це збільшення витрат на медицину відображає потребу у покращенні медичних послуг, особливо в умовах пандемії COVID-19 та війни, що вимагає додаткових ресурсів для належного забезпечення медичної допомоги та розвитку інфраструктури охорони здоров'я.

Міністерство освіти і науки України займає четверте місце за обсягом витрат, плануючи отримати 82,0 млрд грн у 2024 році, 87,0 млрд грн у 2025 році, 92,0 млрд грн у 2026 році та 97,0 млрд грн у 2027 році. Це підкреслює важливість підтримки освіти в умовах соціальних та економічних змін, забезпечуючи навчальні заклади необхідними ресурсами для ефективної роботи, особливо в періоди криз.

Міністерство внутрішніх справ України, яке отримає 76,0 млрд грн у 2024

році, 81,0 млрд грн у 2025 році, 86,0 млрд грн у 2026 році та 90,0 млрд грн у 2027 році, також залишається серед ключових отримувачів бюджетних коштів. Це фінансування підкреслює важливість забезпечення правопорядку та безпеки в країні, особливо в умовах воєнного стану та відновлення після війни, коли зміцнення правових та безпекових інститутів є необхідним для стабільності держави.

Таким чином, на основні сектори державного управління, зокрема оборону, соціальний захист, охорону здоров'я, освіту та безпеку, планується значне фінансування, що відображає пріоритетність цих напрямків в умовах поточної ситуації в країні.

Таким чином, основні пріоритети фінансування вказують на посилення обороноздатності країни та соціального захисту населення.

Міністерство соціальної політики України є одним із головних отримувачів фінансування у державному бюджеті. Його витрати у 2024 році складуть 624,1 млрд грн, зростаючи до 712,2 млрд грн у 2025 році, 803,0 млрд грн у 2026 році та 887,4 млрд грн у 2027 році. Цей приріст фінансування свідчить про пріоритетність соціального захисту населення, зокрема через виплати пенсій, допомог та інші соціальні програми, що є особливо важливими в умовах кризових ситуацій, таких як війна чи економічні труднощі.

Міністерство охорони здоров'я також отримає значну частину бюджету: у 2024 році – 195,3 млрд грн, у 2025 році – 208,0 млрд грн, у 2026 році – 221,0 млрд грн, а у 2027 році – 235,0 млрд грн. Це збільшення витрат на медицину відображає потребу у покращенні медичних послуг, особливо в умовах пандемії COVID-19 та війни, що вимагає додаткових ресурсів для належного забезпечення медичної допомоги та розвитку інфраструктури охорони здоров'я.

Міністерство освіти і науки України займає четверте місце за обсягом витрат, плануючи отримати 82,0 млрд грн у 2024 році, 87,0 млрд грн у 2025 році, 92,0 млрд грн у 2026 році та 97,0 млрд грн у 2027 році. Це підкреслює важливість підтримки освіти в умовах соціальних та економічних змін, забезпечуючи навчальні заклади необхідними ресурсами для ефективної роботи, особливо в

періоди криз.

Міністерство внутрішніх справ України, яке отримає 76,0 млрд грн у 2024 році, 81,0 млрд грн у 2025 році, 86,0 млрд грн у 2026 році та 90,0 млрд грн у 2027 році, також залишається серед ключових отримувачів бюджетних коштів. Це фінансування підкреслює важливість забезпечення правопорядку та безпеки в країні, особливо в умовах воєнного стану та відновлення після війни, коли зміцнення правових та безпекових інститутів є необхідним для стабільності держави.

Ці зміни можуть вказувати на те, що уряд, хоча й не очікує завершення війни до кінця 2025 року, все ж прогнозує зниження інтенсивності бойових дій і початок відновлення. Однак влада залишає можливість для маневру: за потреби кошти можуть бути оперативно перенаправлені на оборонні витрати, в той час як соціальні видатки буде важче коригувати без міжнародної допомоги.

Соціальна сфера в Україні зазнає суттєвих змін у період 2025-2027 років. Основним фактором, який вплине на ці зміни, стане скорочення видатків на соціальний захист, підтримку ветеранів, освіту, охорону здоров'я, молодь і спорт, а також культуру. Це скорочення обумовлене економічними та демографічними викликами, спричиненими війною і масштабною міграцією. За даними УВКБ ООН, на червень 2024 року кількість біженців з України становить 6,6 млн осіб, з яких 1,06 млн осіб отримали тимчасовий захист лише в країнах ЄС.

Зважаючи на ці виклики, уряд зосередить свої зусилля на оптимізації витрат і підвищенні їх ефективності через адресне надання соціальної підтримки та реформування системи соціального захисту. Це дозволить більш ефективно використовувати обмежені ресурси та надавати допомогу тим, хто її найбільше потребує. Планується зменшення соціальних видатків на 9,6% або 45,2 млрд грн у 2025 році порівняно з 2024 роком, що складатиме 425 млрд грн. У 2026-2027 роках ці витрати залишатимуться на цьому рівні.

Пенсійний фонд України залишатиметься залежним від трансфертів з державного бюджету, однак уряд планує поступово зменшити їх. Також передбачається розширення заходів щодо додаткового наповнення Пенсійного

фонду, включаючи розширення бази оподаткування, боротьбу з ухиленням від сплати внесків, стимулювання добровільного страхування, оптимізацію адміністрування та залучення додаткових джерел фінансування. Водночас, планується проведення пенсійної реформи, яка може змінити систему нарахування пенсій.

Що стосується пенсійних виплат, фіксація прожиткового мінімуму обмежуватиме зростання видатків на пенсії. Мінімальна пенсія залишиться на рівні 2361 грн, а максимальна – 23610 грн. Пенсії будуть індексуватися щорічно в межах цих максимальних значень, що допоможе контролювати зростання пенсійних витрат. Однак, через інфляцію та зростання цін, відсутність повної індексації може збільшити економічну вразливість пенсіонерів. Очікується, що кількість пенсіонерів зменшиться з 10,5 млн до 10,3 млн осіб у 2025-2027 роках, хоча це не призведе до значного скорочення видатків Пенсійного фонду.

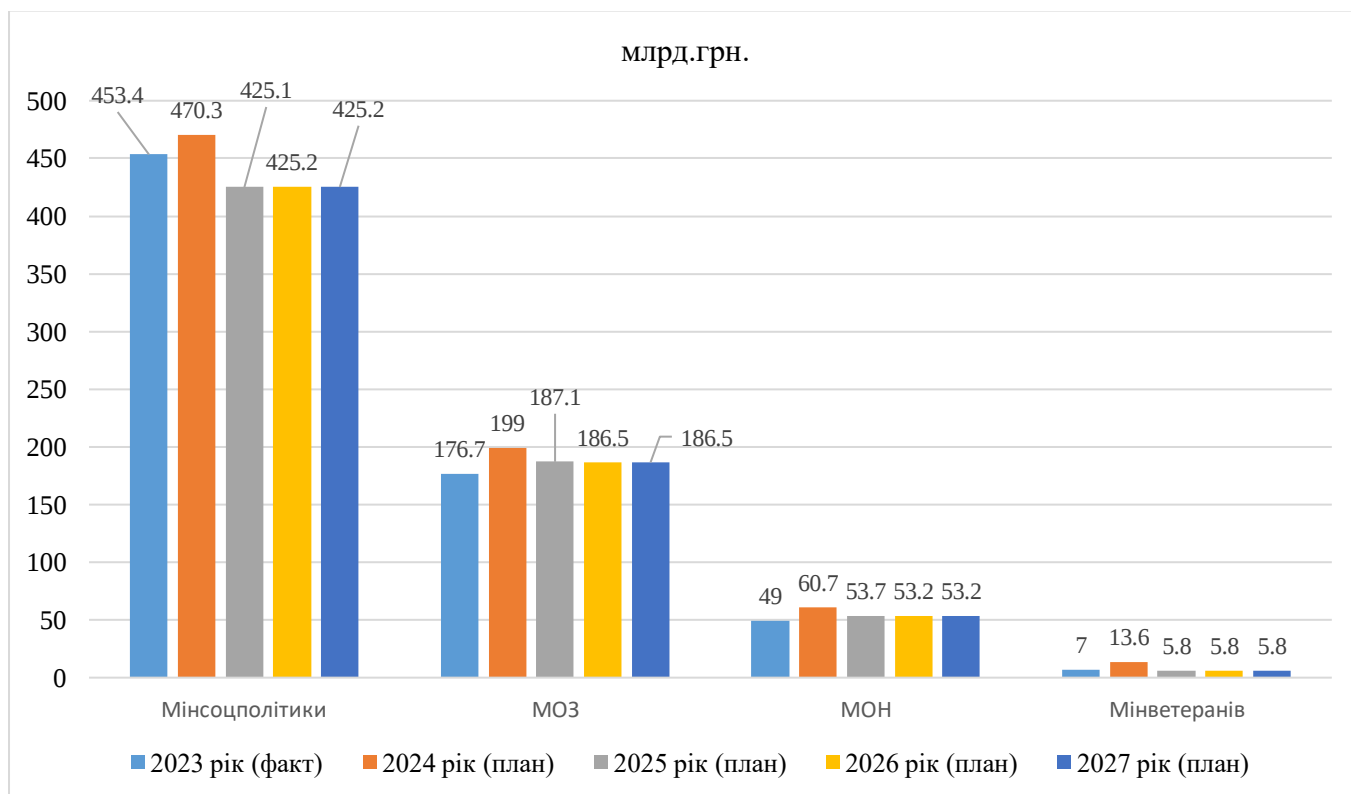


Рис. 2.4. Динаміка соціальних видатків у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, млрд грн

У 2025 році кількість військовослужбовців, які отримають матеріальну допомогу після звільнення з військової строкової служби, зменшиться в десять

разів — з 9074 до 890 осіб. З 2026 року уряд планує припинити виплату цієї допомоги, оскільки змінюються підходи до підтримки ветеранів.

Видатки Міністерства у справах ветеранів у 2025 році знизяться на 57,5%, до 5,8 млрд грн, що на 7,8 млрд грн менше порівняно з 2024 роком. У 2026-2027 роках ці витрати залишатимуться на тому ж рівні. Однією з причин зниження фінансування є відсутність компенсацій для ветеранів на придбання житла.

Зміни в системі соціальної підтримки ветеранів, а також постраждалих учасників Революції Гідності та їхніх родин будуть здійснені відповідно до нової державної ветеранської політики. Основний акцент зроблений на переході від пільгового забезпечення до стимулювання самореалізації ветеранів у цивільному житті. Передбачається розвиток програм комплексної реабілітації ветеранів, підтримка їх у працевлаштуванні, розвиток спорту та вшанування пам'яті загиблих захисників України.

У 2025 році фінансування Міністерства охорони здоров'я України знизиться на 6%, досягнувши 187,1 млрд грн, що на 11,9 млрд грн менше порівняно з 2024 роком. У 2026 і 2027 роках фінансування залишиться на рівні 186,5 млрд грн. Пріоритетними напрямками МОЗ будуть адаптація медичних послуг до нових викликів, забезпечення доступу до медичної допомоги для цивільного населення і військових, розвиток реабілітаційних послуг і протезування. Планується створення єдиного медичного простору, фінансування медичних установ через Національну службу здоров'я України, а також забезпечення повного фінансування програми медичних гарантій. Це включатиме підвищення доступності лікарських засобів, поліпшення якості медичних послуг, боротьбу з інфекційними захворюваннями, підтримку материнства і батьківства, централізовану закупівлю медичних виробів, розвиток системи громадського здоров'я та цифровізацію охорони здоров'я для покращення фінансового управління.

Фінансування освіти та науки у 2025 році зменшиться на 11,5%, досягнувши 53,7 млрд грн, що на 7 млрд грн менше порівняно з 2024 роком. У 2026 і 2027 роках ці витрати знизяться ще на 1%, до 53,2 млрд грн. Це зумовлено

зменшенням кількості дітей та молоді, зокрема через велику міграцію, зокрема до ЄС, де станом на квітень 2024 року понад 1,4 млн українських дітей отримали статус тимчасового захисту.

Видатки Міністерства культури та інформаційної політики також знизяться на 11,7% у 2025 році і складатимуть 9,5 млрд грн, що на 1,3 млрд грн менше порівняно з 2024 роком. У 2026 і 2027 роках ці витрати залишатимуться на рівні 9,4 млрд грн. Основними завданнями культурних установ будуть створення якісного українськомовного контенту, популяризація української культури на міжнародній арені, збереження культурної спадщини, підтримка української мови, розвиток професійного мистецтва, інтеграція української культури в світовий контекст та боротьба з дезінформацією.

Очікується поступове скорочення дефіциту державного бюджету у 2025-2027 роках завдяки зростанню доходів та зменшенню окремих витрат. У 2025 році дефіцит складе 1,5 трлн грн (18,2% від ВВП), у 2026 році він зменшиться до 1,0 трлн грн (10,3% від ВВП), а у 2027 році — до 0,8 трлн грн (6,7% від ВВП). Для порівняння, у 2023 році дефіцит становив 1,3 трлн грн (20,6% від ВВП), а у 2024 році він буде нижчим.

Скорочення дефіциту державного бюджету матиме позитивний вплив на фінансову стійкість України, проте він залишатиметься значно вище від максимально допустимого рівня, визначеного Бюджетним кодексом, який становить 3% від ВВП. Ці зміни свідчать про зусилля уряду у напрямку стабілізації бюджетної ситуації та покращення економічних умов, що, в свою чергу, може сприяти залученню інвестицій та відновленню економіки країни в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Дефіцит державного бюджету, виражений у доларах США, зазнає значного зменшення: з 38,6 млрд дол. США, запланованих на 2024 рік, до 17 млрд дол. США у 2027 році. Це відображає стратегічний план України зменшити залежність від зовнішніх позик та зміцнити власну фінансову спроможність.

На тлі зменшення дефіциту та скорочення обсягів зовнішнього фінансування уряд зосередить увагу на залученні внутрішніх запозичень,

зокрема через облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), у 2025–2027 роках. Водночас уряд сподівається на своєчасні надходження коштів із зовнішніх джерел для забезпечення необхідного фінансування державного бюджету впродовж цього періоду.

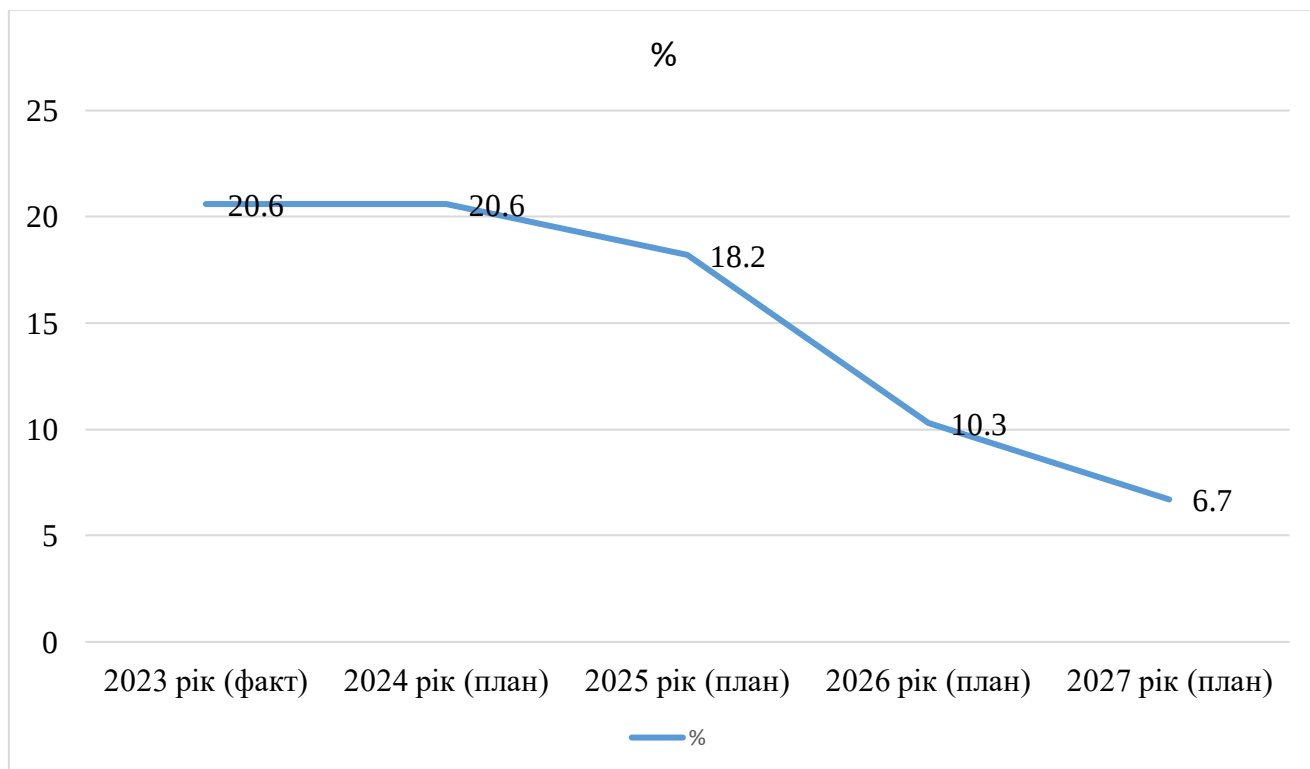


Рис. 2.5. Дефіцит державного бюджету до ВВП

Основні стратегії управління державним боргом на 2025–2027 роки включають активну співпрацю з міжнародними партнерами для залучення довгострокових пільгових фінансувань, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів, а також прагнення до залучення фінансування з мінімальною вартістю. Очікується, що зовнішні позики протягом цього періоду будуть здебільшого отримані від донорів через існуючі програми, зокрема Програму розширеного фінансування (EFF) від Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського Союзу (Ukraine Facility), США та інших міжнародних організацій.

Головним орієнтиром політики управління державним боргом на зазначений період стане зменшення співвідношення боргу до ВВП. Прогнозується, що це співвідношення почне знижуватися у 2026 році, після досягнення пікового значення в 110% у 2025 році. Це свідчить про зусилля уряду

щодо стабілізації економічної ситуації та покращення фінансових показників країни, що є важливими умовами для відновлення економіки в умовах триваючого воєнного конфлікту. (рис. 2.6).

Якщо у 2027 році державний та гарантований борг України складе 90% від ВВП, його обсяг досягне 10,6 трлн грн, або 228,5 млрд дол. США. Для порівняння, на кінець 2023 року цей борг становив 5,5 трлн грн (145,3 млрд дол. США), а на кінець травня 2024 року – 6,1 трлн грн (151,0 млрд дол. США). Це означає, що протягом наступних трьох років очікується збільшення боргу на 4,5 трлн грн.

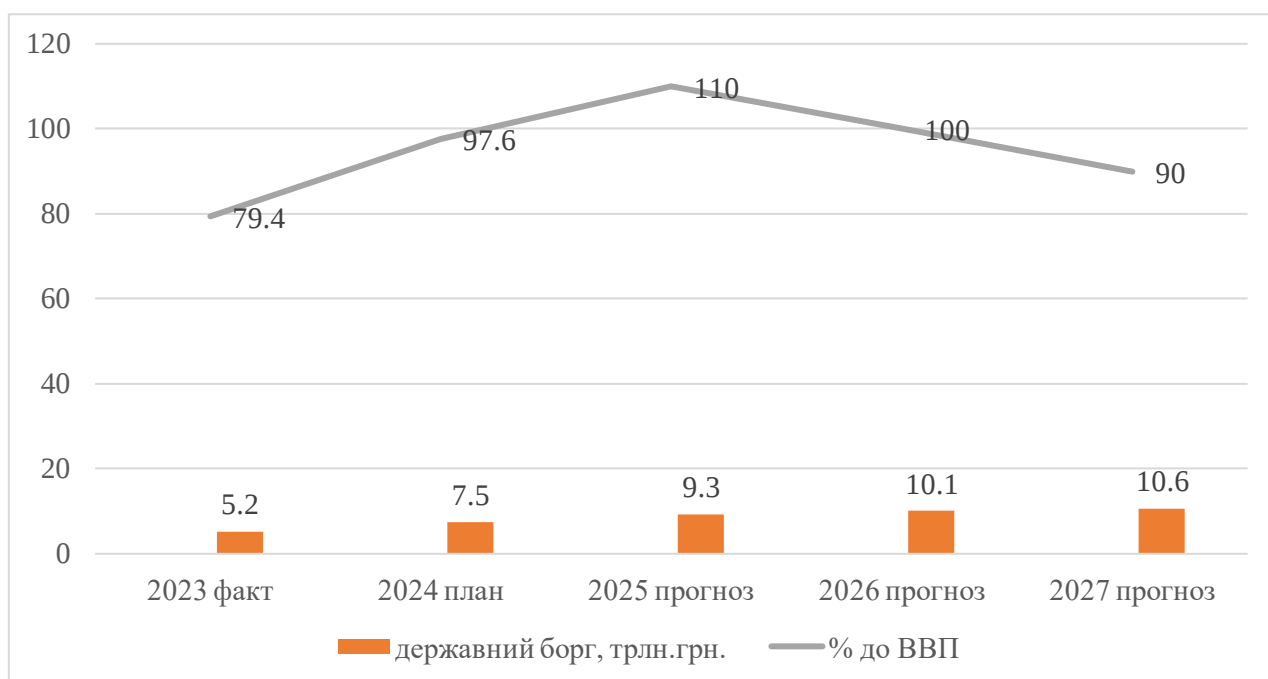


Рис. 2.6. Державний і гарантований державний борг, трлн грн

Це збільшення боргу зумовлене кількома факторами:

1. Необхідність фінансування відновлення та оборони: Після значних витрат на підтримку економіки в умовах війни, України буде потрібно залучати додаткові кошти для відновлення інфраструктури та фінансування оборонних витрат.

2. Зниження зовнішнього фінансування: Поступове зменшення зовнішніх запозичень змусить уряд звертатися до внутрішніх джерел фінансування, що теж може призвести до збільшення боргу.

3. Зменшення дефіциту бюджету: Хоча дефіцит бюджету поступово зменшується, уряд все одно буде змушений залучати кошти на покриття фінансових потреб, включаючи реабілітацію та соціальні програми для постраждалих від війни.

4. Інфляція та економічні виклики: Інфляція та інші економічні проблеми можуть призвести до того, що обсяг боргу в національній валюті зростатиме швидше, ніж у доларовому еквіваленті, що потребуватиме додаткових запозичень.

Очікується, що загальний обсяг фінансових ресурсів місцевих бюджетів продовжить зростати в найближчі роки, і до 2027 року вперше перевищить 1 трильйон гривень. Водночас власні доходи місцевих бюджетів зростатимуть швидше, ніж трансферти з державного бюджету (на 51% і 39% відповідно). Це свідчить про позитивні тенденції, пов'язані з децентралізацією, зокрема з підвищенням надходжень від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), а також від місцевих податків і зборів (рис.2.7.)

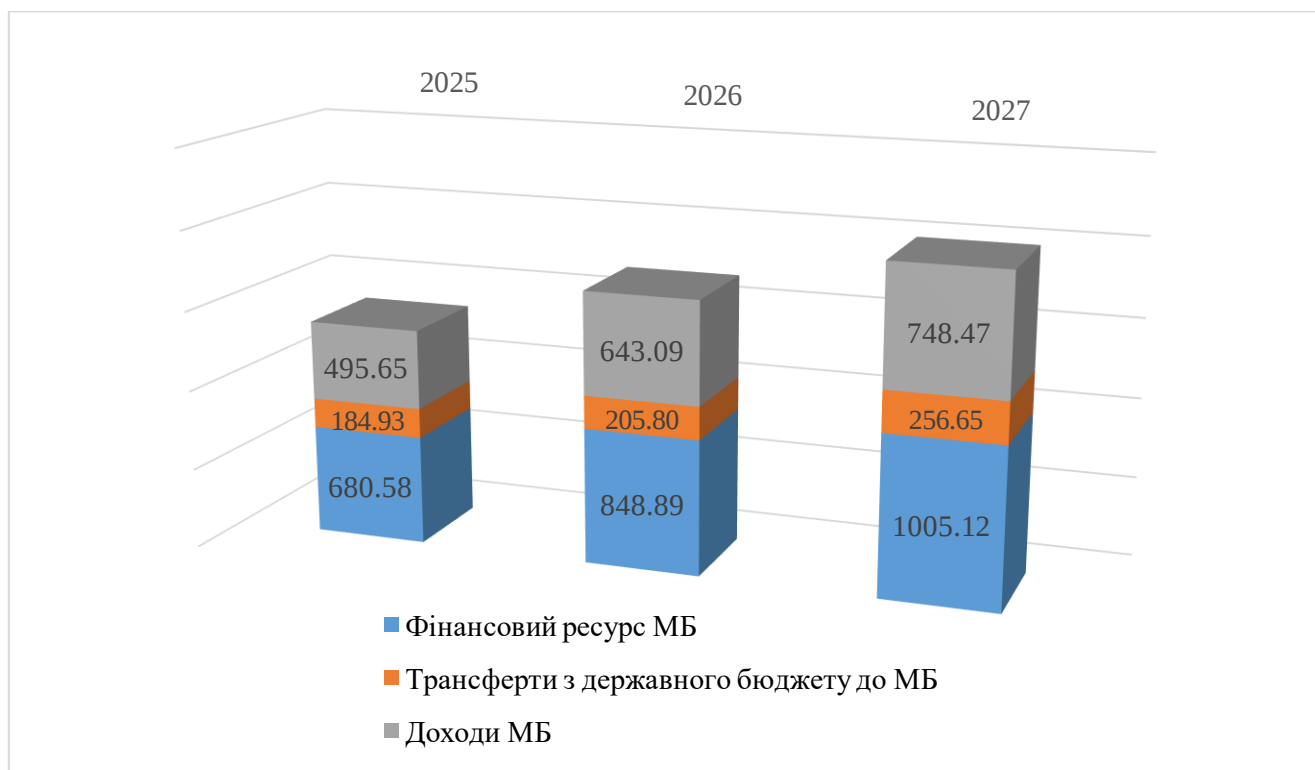


Рис.2.7. Обсяг фінансових ресурсів місцевих бюджетів, млрд грн

Основним джерелом надходжень для місцевих бюджетів залишатиметься частка податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). У 2025 році очікується, що бюджети

громад отримають 183,7 млрд грн, у 2026 році — 183,3 млрд грн, а в 2027 році ця сума зросте до 254,7 млрд грн. Однак протягом наступних трьох років планується зберегти практику спрямування коштів від "військового ПДФО" до спеціального фонду державного бюджету, а не зараховувати їх до місцевих бюджетів, як це було до IV кварталу 2023 року.

Також не планується продовження норми, яка діяла у 2022-2024 роках, щодо додаткового спрямування 4% ПДФО до бюджетів громад. Очікується, що скасування цієї норми призведе до значних втрат для місцевих бюджетів — від 11,4 млрд грн у 2025 році до 18,7 млрд грн у 2027 році. Ці зміни підкреслюють виклики, з якими зіткнуться місцеві бюджети, і можуть негативно вплинути на їхню фінансову стабільність, а також здатність забезпечувати необхідні соціальні послуги.

Висновки до розділу 2

Фінансування державних функцій України під час війни є складним, але надзвичайно важливим завданням, що вимагає адаптації до нових економічних реалій. В умовах воєнного стану зростають витрати на оборону, безпеку та соціальний захист, які стали пріоритетами в державному бюджеті. Хоча початкове скорочення витрат на інші функції держави стало необхідним кроком, загалом бюджет демонструє адаптивність, спроможність до зростання податкових надходжень та концентрацію на найбільш критичних аспектах для забезпечення функціонування країни.

Значні зміни в структурі державних видатків і доходів свідчать про необхідність оптимізації бюджетного процесу. Поступове зростання доходів, особливо податкових, вказує на відновлення економіки та спроби уряду посилити фінансову стійкість країни. Проте залежність від зовнішніх запозичень все ще залишається серйозною проблемою, і зменшення дефіциту державного бюджету вимагає зусиль для зміцнення внутрішніх фінансових ресурсів.

У цілому, фінансування функцій держави під час війни в Україні

підкреслює важливість збалансованої фінансової політики та ефективного управління державними ресурсами. Поряд із зусиллями щодо стабілізації бюджету, необхідно забезпечити пріоритетне фінансування критично важливих сфер, таких як оборона і соціальний захист, щоб не лише витримати економічні виклики воєнного часу, але й закласти основи для майбутнього відновлення країни.

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Світова практика формування видатків бюджету

Здійснення бюджетних видатків є ключовим елементом фінансової політики держави, адже вони визначають напрями використання державних коштів для реалізації економічних, соціальних і політичних цілей. Структура та склад цих видатків можуть значно варіюватися в залежності від економічного розвитку, соціальних пріоритетів і політичних умов, які панують у країні. Водночас, ефективність використання бюджетних коштів безпосередньо впливає на стабільність економіки та рівень добробуту громадян. Тому правильне планування та розподіл видатків є важливим фактором у досягненні сталого розвитку держави. Стабільні фінансові системи часто мають високий рівень бюджетних витрат відносно ВВП. Наприклад, у 2023 році цей показник варіювався від 39 до 42% у Великій Британії, 42-46% у Німеччині, 49-52% в Італії, 56-58% у Франції, 43-49% у Норвегії та 38-41% в Японії.

У Канаді та США, представниках американської моделі фінансових відносин, рівень централізації бюджетних видатків залишається низьким. У 2023 році цей показник коливався від 18% до 23% у Канаді та від 35% до 40% у США.

Аналіз видаткових частин бюджетів цих країн свідчить про певні відмінності в групуванні видатків, зокрема у Японії та Канаді. Проте загальною тенденцією для всіх є зростання бюджетних видатків, що стимулює економічний розвиток. Приміром, видатки Канади у 2023 році перевищили 360 млрд доларів США, а Японія збільшила витрати на 260 млрд єн порівняно з попереднім роком.

Соціальне забезпечення залишається пріоритетом для багатьох держав, де на нього виділяється від 34% до 49% бюджетних видатків, зокрема в країнах зі скандинавською моделлю, як-от Норвегія. Франція у 2023 році зберігала найвищу частку соціальних витрат серед країн ЄС, витрачаючи понад 30% ВВП

на соціальний захист, що значно перевищує показники інших великих європейських економік.

У США видатки на оборону у 2023 році склали понад 20% від загальних бюджетних витрат, або близько 4% ВВП, що є другим найбільшим бюджетним пріоритетом після соціального захисту. Великі кошти спрямовуються на модернізацію озброєнь і посилення безпеки кордонів. За даними SIPRI, США залишаються лідером у світі за обсягами військових видатків.

Японія, у свою чергу, спрямовує значні ресурси на соціальне забезпечення через старіння населення. Видатки на соціальний захист у 2023 році досягли майже 34% загальних витрат, і їх зростання триває. Збільшення видатків також впливає на державний борг, який становить 240% ВВП. Підвищення податку на споживання до 10% у 2019 році та можливі майбутні зміни спрямовані на зниження цього боргу.

У Німеччині, яка має низьку частку видатків на охорону здоров'я у федеральному бюджеті, більшість таких витрат фінансується на рівні земель. Профіцит бюджету у 2023 році дозволяє уряду інвестувати у соціальні програми, освіту та цифрову інфраструктуру.

Італія, маючи високий рівень державного боргу (понад 135% ВВП), впроваджує різноманітні заходи для його скорочення, зокрема реформування пенсійної системи та впровадження нових податків. Інфраструктурні інвестиції залишаються важливим напрямом, хоч і зменшеними обсягами.

Норвегія продовжує ефективно використовувати доходи від експорту нафти, забезпечуючи бюджетний профіцит та фінансуючи структурні інновації. Вона інвестує у розвиток науки та технологій, сприяючи стабільному економічному зростанню.

Загалом, закордонний досвід підтверджує, що видатки на соціальні програми, оборону та інфраструктуру залишаються ключовими елементами бюджетної політики більшості розвинених країн.

Від початку війни в Україні спостерігається суттєве зростання військових витрат у багатьох країнах світу, зокрема в Європі.

Таблиця 3.1.

Країни з найвищими військовими витратами у 2023 році

Ранг	Країна	Військові витрати (млрд дол.) 2023	Зміна (%)	Частка ВВП (%) 2023	Світова частка (%) 2023
1	Сполучені Штати	877	0.7	3.5	39
2	Китай	292	4.2	1.6	13
3	Росія	86.4	9.2	4.1	3.9
4	Індія	81.4	6.0	2.4	3.6
5	Саудівська Аравія	75.0	16.0	7.4	3.3
6	Великобританія	68.5	3.7	2.2	3.1
7	Німеччина	55.8	2.3	1.4	2.5
8	Франція	53.6	0.6	1.9	2.4
9	Південна Корея	46.4	-2.5	2.7	2.1
10	Японія	46.0	5.9	1.1	2.1
11	Україна	44.0	640	1.6	1.6
12	Італія	33.5	-4.5	1.7	1.5
13	Австралія	32.3	0.3	1.9	1.4
14	Канада	26.9	3.0	1.2	1.2
15	Ізраїль	23.4	-4.2	4.5	1.0
16	Іспанія	20.3	7.3	1.5	0.9
17	Бразилія	20.2	-7.9	1.1	0.9
18	Польща	16.6	11	2.4	0.7
19	Нідерланди	15.6	12	1.6	0.7
20	Катар	15.4	27	7.0	0.7
21	Тайвань	12.5	0.4	1.6	0.6
22	Сінгапур	11.7	2.8	2.8	0.5
23	Туреччина	10.6	-26	1.2	0.5
24	Пакистан	10.3	-2.0	2.6	0.5
25	Колумбія	9.9	1.1	3.1	0.4
26	Алжир	9.1	-3.7	4.8	0.4
27	Індонезія	9.0	1.3	0.7	0.4
28	Мексика	8.5	-9.7	0.6	0.4
29	Норвегія	8.4	6.2	1.6	0.4
30	Кувейт	8.2	-11	4.5	0.4
31	Греція	8.1	0.6	3.7	0.4
32	Швеція	7.7	12	1.3	0.3
33	Бельгія	6.9	13	1.2	0.3
34	Іран	6.8	4.6	2.6	0.3
35	Швейцарія	6.1	0.4	0.8	0.3
36	Оман	5.8	-3.0	5.2	0.3
37	Таїланд	5.7	-11	1.2	0.3
38	Чилі	5.6	-6.2	1.8	0.2
39	Данія	5.5	8.8	1.4	0.2
40	Румунія	5.2	-2.6	1.7	0.2

Згідно з даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (SIPRI), військові витрати України зросли на 51% у 2023 році, досягнувши 64,8 млрд доларів, що становило 58% загальних витрат держави. Це свідчить про значну переорієнтацію бюджету на оборону та безпеку, що вплинуло на економіку та фінансову стійкість країни.

В Європі країни-члени НАТО також підвищили свої військові витрати у відповідь на нові загрози. У 2023 році військові витрати США зросли на 2,3%, до 916 млрд доларів, в той час як європейські країни стали витрачати більшу частину бюджету на оборону, досягнувши 28% від загальних витрат НАТО, що є найвищим показником за останнє десятиліття.

Кількість країн, які виконують стандарт витрат у 2% від ВВП, зросла до 11 з 31 держави в НАТО, що підкреслює зміну стратегічного підходу до безпеки в регіоні.

Загалом, з початком війни в Україні, світові військові витрати значно зросли. У 2023 році загальні витрати на оборону у світі досягли 2,24 трлн доларів, що є рекордним показником і свідчить про глобальне підвищення військової готовності на фоні зростання геополітичних напружень. Зокрема, країни Близького Сходу продемонстрували найбільший ріст витрат на оборону за останнє десятиліття, що також пов'язано з регіональною нестабільністю[35].

У 2023 році військові витрати значно зросли в багатьох країнах, частково внаслідок війни в Україні та зростання глобальних напружень. Ось деякі основні показники:

1. США залишилися найбільшим військовим витратником у світі, виділивши 916 мільярдів доларів, що на 2,3% більше, ніж у 2022 році. Це становить 68% від загальних витрат НАТО, де всього 31 країна витратила 1341 мільярд доларів

2. Україна стала восьмим найбільшим військовим витратником у 2023 році, витративши 64,8 мільярда доларів. Це збільшення на 51% у порівнянні з попереднім роком, що становить 58% від загального урядового бюджету.

3. Китай, другий за величиною військовий витратник, виділив 296 мільярдів доларів, що на 6% більше, ніж у 2022 році. Це вже 29-й рік поспіль, коли витрати Китаю зростають.

4. Індія також збільшила свої витрати на 4,2%, довівши їх до 83,6 мільярда доларів, в основному через зростання витрат на персонал і операції.

5. Саудівська Аравія витратила 75,8 мільярда доларів, що на 4,3% більше, ніж у 2022 році, в основному за рахунок зростання цін на нафту.

6. У 2023 році Індія зайняла четверте місце у світі за обсягом військових витрат, які становили 83,6 мільярда доларів, що на 4,2% більше, ніж у 2022 році. Найбільше відсоткове зростання військових витрат спостерігалось у Демократичній Республіці Конго (+105%), де триває тривалий конфлікт між урядом і неурядовими збройними групами. Південний Судан зафіксував друге за величиною зростання (+78%) через внутрішнє насильство та наслідки громадянської війни в Судані.

7. Військові витрати Польщі, яка займає 14-те місце у світі, досягли 31,6 мільярда доларів США після зростання на 75% у період з 2022 по 2023 рік — це найвищий річний приріст серед усіх європейських країн. У 2023 році військові витрати Бразилії зросли на 3,1% до 22,9 мільярда доларів. З метою дотримання директив НАТО щодо витрат, члени Конгресу Бразилії внесли до Сенату поправку до конституції, яка передбачає підвищення військових витрат до річного мінімуму в 2% ВВП (порівняно з 1,1% у 2023 році).

8. Військові витрати Алжиру зросли на 76% і досягли 18,3 мільярда доларів, що є найвищим рівнем витрат за всю історію країни, в основному завдяки різкому зростанню доходів від експорту газу до європейських країн у контексті відмови від російських поставок. Іран став четвертим за величиною військовим витратником на Близькому Сході у 2023 році з 10,3 мільярда доларів; при цьому частка військових витрат, виділених Корпусу стражів ісламської революції, зросла з 27% до 37% у період з 2019 по 2023 рік.

У 2023 році глобальні витрати на оборону досягли 2443 мільярдів доларів, зростання на 6,8% в реальному вимірі порівняно з 2022 роком. Це стало

найбільшим річним зростанням з 2009 року. Витрати зросли в усіх регіонах світу, особливо в Європі, Азії та Близькому Сході, що свідчить про погіршення глобальної безпеки.

Витрати України на оборону виросли на 51% і склали 64,8 мільярдів доларів, що становить 58% загальних витрат держави. Україна отримала значну військову допомогу, що скоротила відставання у витратах від Росії.

Ці тенденції вказують на посилення військових витрат серед країн світу, що негативно впливає на фінансування соціальних програм та економічний розвиток.

Збільшення витрат на оборону може мати різноманітні економічні наслідки. З одного боку, це може стимулювати економічний ріст через створення нових робочих місць у військовій промисловості. Однак, з іншого боку, високі військові витрати можуть призвести до скорочення фінансування соціальних програм, інфраструктури та інших важливих секторів, що негативно вплине на загальний добробут населення. Зростаюча військова напруга також може спричинити економічну нестабільність через зменшення іноземних інвестицій.

3.2. Державні видатки України: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення

Наукова думка європейських країн, які постраждали від війни в Україні, зосереджена на забезпеченні фінансово-економічної стійкості через управління державними видатками. Дослідження впливу ефективності державних витрат на фінансову стійкість підкреслює важливість оптимізації бюджетних витрат, щоб підтримувати суспільні блага при обмежених ресурсах.

Аналіз макроекономічних показників 35 країн ОЕСР показує, що організація державного управління відіграє ключову роль у покращенні надання суспільних послуг. Зокрема, ефективність витрат на рівні місцевих бюджетів має прямий вплив на загальну ефективність державних видатків.

Вчені, такі як П. Шеєрмеєр та Ф. Кохлер-Гайб, стверджують, що країни з нижчими економічними показниками мають вищий потенціал для покращення ефективності витрат, оскільки можуть досягти позитивної динаміки без значних витрат. Цей підхід сприяє формуванню стійкої бюджетної політики, яка може бути адаптована до умов, що змінюються.

Вітчизняні дослідники проблеми державних видатків в Україні зосереджуються на питанні збалансування державного бюджету в умовах геоекономічних змін. Так, Т. Черкашина зазначає, що основними викликами є незбалансованість бюджету, зростання витрат на оплату праці та обслуговування державного боргу. О. Піхоцька та Ю. Ющик відзначають ефективність місцевих бюджетів під час війни, але вказують на проблеми загальнодержавних видатків без пропозицій щодо їх покращення[40].

Дослідження О. Сокирко та К. Філіпішиної підкреслює відсутність чіткої бюджетної стратегії, а також недосконалість фіскальної політики, що призводить до необґрунтованих витрат. В. Биховченко вказує на політичну доцільність витрат, а не на соціально-економічні обґрунтування, підкреслюючи необхідність оптимізації системи управління бюджетом. Він пропонує вдосконалити державний контроль і моніторинг використання бюджетних коштів для підвищення ефективності видатків.

Отже, основні висновки українських експертів свідчать про необхідність запровадження системи моніторингу державних витрат, збільшення доходної частини бюджету та досягнення бездефіцитних бюджетів, що є непростим завданням для країни в умовах війни. Суттєвою проблемою залишається низька ефективність бюджетних видатків; відсутність уніфікованої методики для оцінювання їхньої результативності значно ускладнює проведення аналізу та порівняння результатів.

Враховуючи ситуацію тривалої війни, доцільно порівняти українські бюджетні витрати на соціальний захист з аналогічними видатками інших країн, зокрема з країнами Євразії, аналізуючи не лише обсяги, але й результати

витрат. Для цього використовуються показники Індексів соціального прогресу та людського розвитку, що дозволяє виявити залежності та оцінити ефективність.

Дані свідчать, що українські видатки на соціальний захист, хоча й займають значну частку бюджету, демонструють низьку результативність в порівнянні з іншими європейськими країнами. Наприклад, порівняння з Болгарією, яка має схожі показники, демонструє, що її витрати на соціальні програми є значно ефективнішими, попри нижчу частку у витратах.

Частка видатків України на соціальну сферу, хоча й порівнянна з Данією, Бельгією та Німеччиною, є значно менш ефективною. В Україні підтримка вразливих верств населення вважається недостатньою та фрагментарною. Подібно, витрати на громадський порядок і безпеку перевищують 14% від загальних витрат, тоді як в Європі — 3%. В Україні також спостерігається висока частка витрат на державне управління (16%), при цьому країна має серйозні проблеми з корупцією та недостатніми обмеженнями для влади, що погіршує ситуацію.

У зв'язку з цим, необхідний перегляд державних витрат, особливо в умовах війни, де можливе функціонування держави при скороченому фінансуванні показує потребу у перерозподілі коштів. Зокрема, важливо зменшити витрати на утримання органів управління та спрямувати кошти на розвиток військового та агропромислового комплексу та відновлення територій.

Висновки до розділу 3

В умовах тривалої війни Україні необхідно знайти надійні джерела фінансування для підтримки своїх оборонних зусиль. Нині понад половини державного бюджету йде на оборону, і міжнародна допомога залишається критично важливою для забезпечення фінансування інших державних функцій.

З огляду на виклики 2023 року, Україні потрібно залучити додаткові ресурси для фінансування не лише оборонних потреб, а й стабільності в інших

сферах. Це підкреслює нагальну необхідність перегляду бюджетної політики та пошуку нових шляхів забезпечення фінансування.

ВИСНОВКИ

Аналіз засвідчив значне домінування споживчих видатків у структурі державного бюджету України. У роботі ретельно досліджено функціональну структуру витрат, їхній розподіл за пріоритетністю та заплановані видатки на аграрний сектор у 2023 році. Порівняння ефективності пріоритетних витрат України з показниками деяких країн ЄС дало змогу виявити основні проблеми в бюджетних витратах та визначити перспективні напрями для їх оптимізації.

Висновки дослідження підтверджують, що державні витрати України переважно спрямовані на споживання, зокрема на утримання працівників бюджетного сектора. У 2022 році видатки розвитку досягли 28,5%, проте в 2023 році ситуація залишається складною. Аналіз функціональної структури показує, що сфери, як охорона навколишнього середовища, освіта та охорона здоров'я, фінансуються за залишковим принципом, а утримання державних органів в Україні є надзвичайно затратним.

Бюджетне фінансування базових «цивільних» потреб на близькому до довоєнного рівні наразі майже повністю забезпечується за рахунок зовнішніх грантів та кредитів. Нажаль, вже на початку 2024 відчувалися проблеми та перебої із міжнародною допомогою, зокрема, грантами США, і ризики на подальші роки досить вагомі. Фінансування війни відбувається як через надходження прямої допомоги, яка обліковується в складі ВНБУ, так і за рахунок власних бюджетних надходжень України – податків, зборів, внутрішніх запозичень та інших джерел. Зважаючи на перевагу супротивника як в кількості людей, так і в кількості фінансових ресурсів, цього недостатньо для перемоги. При цьому ані суттєво збільшити податкові надходження, ані робити великі запозичення на внутрішньому ринку, ані друкувати гроші без ризику для економічної стабільності Україна не в змозі. Відповідно, збільшення прямої допомоги та продовження пільгового фінансування «цивільних» потреб – те, чого потребує Україна. Єдиним варіантом, який не передбачав би прямого

фінансування оборонних потреб іноземними партнерами, є використання заморожених російських активів для закупівлі зброї та виплат військовим. Наразі близько 300 млрд євро активів заморожено на рахунках в розвинених країнах, плюс близько 4- 8 млрд євро щорічно становлять доходи від розміщення цих активів. Ці кошти допомогли би Україні не лише наростити обороноздатність, але й розвинути власне виробництво боєприпасів, дронів та іншої військової продукції. Оптимізація бюджетних видатків та нарощування внутрішнього ресурсу, на який Україна могла би спиратися для фінансування оборони та життєдіяльності, в середньостроковій перспективі необхідні, з огляду на те, що з надходженням зовнішньої допомоги вже є проблеми, а державний борг зростає.

Проте реалістично поки триває війна це неможливо здійснити – масштаби потреб та потенційного нарощування економіки та доходів бюджету просто неспівмірні. Таким чином, проводити реформи, євроінтеграцію та закривати бюджетні «дірки» через посилення правовладдя та боротьбу із корупцією необхідно, але недостатньо для того, щоб протриматися та перемогти.

Отже, для забезпечення фінансування функцій держави необхідно:

1. Продовжувати зовнішнє фінансування базових потреб функцій держави, причому віддавати перевагу грантовому фінансуванню, щоб запобігти нарощуванню боргового навантаження як через процентні видатки, так і через зростання співвідношення боргу до ВВП.

2. Збільшити постачання зброї, що дозволить не лише захистити людей, міста, економіку та відповідно податкові надходження, але й виконуватиме превентивну функцію запобігання російським ударам. Так, надважливим буде постачання засобів ППО та засобів запобігання російським ударам поблизу лінії бойових дій (літаки або далекобійна артилерія).

3. Використати російські активи для того щоб суттєво і в короткий час наростити оборонний бюджет України, дозволити закупівлю зброї та боєприпасів українського виробництва, будівництво якісних фортифікаційних споруд та оплату українським військовим в разі мобілізації.

4. Україні необхідно ефективно використати час, що наразі «купується» міжнародною фінансовою допомогою, для оптимізації бюджетних видатків на «цивільні» функції та для посилення спроможності забезпечувати справедливе оподаткування і запобігати ухиленню від сплати податків.

5. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО), підтримка економіки та своєчасна реконструкція зруйнованої інфраструктури є важливими аспектами для створення стабільної основи в тилу і забезпечення платформи для подальшого економічного зростання після завершення війни.

Оскільки значна частина проблем, пов'язаних з державними видатками, зумовлена недостатньо ефективними підходами до розробки бюджетних програм, важливою складовою майбутніх досліджень має бути вивчення шляхів удосконалення цих підходів. Це стане одним із основних факторів оптимізації державних видатків, спрямованих на швидке відновлення України в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Методологічні підходи щодо оцінювання фінансової безпеки на рівні державних установ. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). Ч. 2. С. 225–232. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_54/fail/28.pdf 8.
2. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 130–138. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.17.130>
3. Алексеев І.В., Ярошевич Н.Б., Чушак-Голобородько А.М. Бюджетна система. Навчальний посібник. К.: «Хай-Тек Прес», 2007. 376 с.
4. Баришевська І.В., Костенко Т.А., Вrabіє Н.В. Середньострокове бюджетне планування: зарубіжний досвід та перспективи запровадження в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 36. С.28-34.
5. Боярчук Д. Економіка війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/4/683280/> Державний борг України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>.
6. Булгакова С.О., Барановський О.І., Кучер Г.В. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / за ред. А. А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2009. 409 с.
7. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2456-17>.
8. Василик О.Д. Державні фінанси України. К.: Видво "Вища шк.", 1997. С. 28.
9. Ватаманюк-Зелінська У. З. Роль стратегічного планування видатків державного бюджету у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2019. № 3–4 (79). С. 24–30.
10. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: монографія. Київ: НІСД, 2014. 432 с.

11. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент : Моя книга, 2006. 448 с.
12. Гаврилова Л.В. Формування бюджету в країнах із розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 46–51.
13. Ганіч А.Є. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України. *Науковий вісник НЛТУ*. 2010. Вип.20.6. С.180-184.
14. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Фінансове право*. 2020. № 3. С. 218–223.
15. Дем'янишин В. Податковий механізм формування доходів бюджету: концептуальні засади теорії та напрями модернізації. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 2. С. 84-96.
16. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. К.:Знання-Прес, 2007. 719 с. Захожай К.В. Принципи побудови Державного бюджету України: процесно-системний підхід. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 47-54.
17. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія. Київ: Національна академія управління, 2010. 232 с.
18. Захожай К.В. Роль, функції та завдання Державного бюджету України в сучасному суспільно-економічному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 15-22.
19. Золотовалютні резерви України. Мінфін: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/>
20. Іжевський П.Г., Кошонько О.В. Фінанси: навч. посіб. Львів: "Магнолія 2016", 2013. 373 с.
21. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 80-94.
22. Кириленко О.П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): навч. Посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 243 с.

23. Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Фінансова безпека: навч.-метод. посібник. Тернопіль: Вектор, 2018. 277 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/584/1/book.pdf>.
24. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами. *Фінансова консультація*. 2019. № 5. С. 34–38.
25. Лободіна З. М. Боргові інструменти як джерело фінансування витрат держави. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. №11/3. С. 9-14.
26. Лютий І.О., Демиденко Л.М. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України. *Фінанси України*. 2006. № 10. С. 3-13.
27. Малишко В.В. Державний бюджет як інструмент регулювання економічного і соціального розвитку. *The 5th International scientific and practical conference "Science and education: problems, prospects and innovations"* (February 4- 6, 2021). Kyoto : CPN Publishing Group, 2021. P. 659-668.
28. Маркуц Ю. І. Формування державного бюджету в розвинутих країнах світу та в Україні. *Бізнес Інформ*. 2016. № 11. С. 222-227.
29. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.
30. Миколайчук А. Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 38. С. 32.
31. Остріщенко Ю.В. Досвід застосування стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою. *Наукові праці НДФІ*. 2011. № 1(54). С. 44-52.
32. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посібн. К.: Вид во "Знання Прес", 2007. 607 с.
33. Порятунок економіки: вчимося господарювати в умовах війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3463896-poratunok-ekonomiki-vcimosa-gospodaruvati-v-umovah-vijni.html>.
34. Соболева К. Пережити «великий шок»: як світовій та українській

економіці ефективно працювати в новій реальності. URL: <https://mind.ua/publications/20242401-perezhiti-velikij-shok-yak-svitovij-ta-ukrayinskij-ekonomici-efektivno-pracyuvati-v-novij-realnosti>

35. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>.

36. Ткач Є., Ткач О. Деякі аспекти ролі державного казначейства у формуванні та використанні коштів державного бюджету України. *Наукові записки*. 2015. № 14. С. 104-106.

37. Токарева К.О. Структура бюджету: фінансово-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 213 с.

38. Українська економіка під час війни. Що далі? URL: <https://eba.com.ua/ukrayinska-ekonomika-pid-chas-vijny-shho-dali/>.

39. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / За наук. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2002. 387 с.

40. Фетіщенко Є. М. Міжнародний досвід планування видатків державного бюджету та можливості його використання в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 16. С. 125–131.

41. Фоменко В. К., Щегельська А. О. Міжнародні стандарти управління публічними коштами. *Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку: міжнародна науково-практична конференція* (Полтава, 28 жовтня 2020 року). Полтава. 2020. С. 130 –132.

42. Фоменко В.К. Державний бюджет як інструмент соціально-економічного розвитку. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: IV Міжнародна науково-практична конференція*. м. Дніпро: ДДАЕУ, 2021.

43. Afonso, A., & Alves, J. (2022). Does government spending efficiency improve fiscal sustainability? *Research in Economics and Mathematics*. April. https://rem.rc.iseg.ulisboa.pt/wps/pdf/REM_WP_0226_2022.pdf

44. Cherkashyna, T. S. (2021). Problema zbalansovanosti derzhavnoho

biudzhetu Ukrainy v umovakh heoekonomichnykh zmin.
http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/26448/1/Тези_Черкашина_Т.С..pdf

45. Dutu R., & Sicari, P. (2020). Public spending efficiency in the OECD: benchmarking health care, education and general administration. Review of economic perspectives. *Národohospodářský obzor*, 20, 3, 253–280.
<https://sciendo.com/fr/article/10.2478/revecp-2020-0013>

46. Kuznietsova, A. Y., & Getman, Y. M. (2018). Sources of financing of state target programs: concept and classification. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 1(24), 298–304. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i24.128458>

47. Mandl, U., Dierx, A., & Ilzkovitz, F. (2008). European economy. The effectiveness and efficiency of public spending. European commission: economic papers February. https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication11902_en.pdf

48. Scheuermeyer, P., & Köhler-Geib, F. (2021). Government spending: efficiency also matters. KfW Research Focus on Economics. October, 353 <https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/Research/PDF-Dokumente-Fokus-Volkswirtschaft/Fokus-englische-Dateien/Fokus-2021-EN/Focus-No.353-October-2021-Efficiency.pdf>